

VIGILIA

V. ÉVFOLYAM
1939 MÁRCIUS

TARTALOM:

HORVÁTH BÉLA: A PÁPA DICSERETE

ÉVSZAKOK ÉS TÁJAK

MAX JACOB, GUILLAUME APOLLINAIRE, ANNA DE NOAILLES, LOUIS LE CARDONNEL,
VALÉRY LARBAUD, JULES SUPERVIELLE, JEAN COCTEAU VERSEI

JUST BÉLA: Nagypéntek délután

HARSÁNYI LAJOS: Andante religioso

SEMJÉN GYULA: A regényíró
Kosztolányi

VÉGH GYÖRGY: William Butler
Jeats

W. B. JEATS: Csillag a tóban

TOLDALAGHY PÁL: Versek.

SINKA ISTVÁN: A pogány

DEMÉNY JÁNOS: Fehér Buda
(Avar-domb kincse — Balkán:
Hellász utóda — Dévavára)

ADAM MIECKIEWICZ: Versek

RÓNAY GYÖRGY: 1919 (re-
gény)

KÖNYVEK

Rovatvezető: Rónay György

Rónay György: Új verseskötetek — Semjén Gyula: Tűztánc — Déchy Liane: Tiszta víz — Baráth Ferenc: Világ és magány — Fábrián István: Az új Portugália — Szakáts László: A síró város — Baráth Ferenc: Üzenet a palackban, Catullus versei Devecseri Gábor fordításában — Fábrián István: A nyugati hadszíntér — Déchy Liane: Amerika álma — R. Gy.: L'enchantement de la nuit.

KÖRKÉP

SZERKESZTIK:

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

VIGILIA

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ, ARADI ZSOLT
ÉS RÓNAY GYÖRGY

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTIK

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

FŐSZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata.
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Csehszlovákiában 60 ck, egyéb külföldön 12 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az IBUSZ pavillonjaiban

ÉVSZAKOK ÉS TÁJAK

Az itt következő versek talán minden eddigi ciklusnál erősebb ízeltöt adnak a valóban „modern“ francia lírából. Megzendül bennük a kései szimbolizmus és a „test misztikája“ (Anna de Noailles), a szürrealizmus és kubizmus (Max Jacob, Apollinaire) az aktivizmus (Valéry Larbaud), a későszimbolizmusból kiteljesedő klasszika (Louis Le Cardonnell), az újszerű kozmikus-panteista miszticizmus (Supervielle) s végül a stílusforradalmakból derűsen játékos, kamaszosan könnyed realizmusba hajló párizsi hang (Cocteau). Az évszakok és tájak csak keret és ürügy: bennük és általuk örök emberi élmények szólhatnak meg.

Rónay György.

MAX JACOB:

VIZITÁCIÓ

A kis vidéki lánykának dícséret,
ő volt az Isten anyja és mátka,
az angyal üdvözlését fogadta, az angyalt saját szemével
látta.

Hogy öreg nénjét meglátogassa, nekiindult a hegyvidék-
nek.

— János ettől az asszonytól született. —
Szegény falusi gyermek ő, ne nézzétek egyébként,
és a családja: csupa szegény emberek.

A nénje egy öreg pap asszonya,
ő meg egy asztalos felesége,
...gondoljátok csak el: egy kis mezőváros asztalosa!
Nagy esemény tör a kettejük életébe:
úgy látszik, a Szentlélek Máriára szállt.
A nénje egy öreg pap asszonya,
Mária elindult hozzá a hegyvidékre.

Dicsőség a kis vidéki leánynak,
ki méltó volt, hogy az Istent szülje, dicsőség!
Úgy látom, itt született, valamelyik falujában Bretagne-
nak,

és itt, a szemünk előtt élt...
Ismerem a dombot, amelyen Erzsébet lakott,
tizenhat kilométer ide épen,
nem sokkal azután, hogy Benodet-t elhagyod,
egy öreg malom áll ott az erdő mellett a pusztaszélen.
Mielőtt lebetegedett, ide jött Mária.
Előtte halad el az autobus, mely Benodet-be visz,

sokat karikáztam arra hajdan biciklin is,
s arra jár a La Corre-i póstakocsi, amelynek apám volt
a kocsisa . . .

Ő az egyetlen,
méltó, hogy Gábriel köszöntse.
Dús érdemekben,
ezért van az Isten fölötte,
ura, gyermeke és szülője
benne van és ő körülötte,
s ő anyja néki, emtetője,
királynéja, ő meg királya.
Egyetlen szűz, őrizz vigyázva.

GUILLAUME APOLLINAIRE:

ŐSZ

Egy löcslábú paraszt baktat a ködön át
Barmával lassan a ködökben melyek óvják
Takarva a szegény szégyenkező tanyát

S baktatva a paraszt dúdol egy régi nótát
Dalt a szerelemről melynek vége szakad
S egy gyűrűről meg egy szívről mit összetörtek

Ő az ősz ó az ősz megölte a nyarat
Két árnyék bandukol mélyén az őszi ködnek

GUILLAUME APOLLINAIRE:

KIKERICSEK

A mező mérgezett de szép ősszel tehénkéék
Legelik végig
Lassan majszolva mérgét
Virfít rajta a kék és lila kikerics
És mint ez a virág olyanok szemeid
Lilásak mint az ő kelyhük s mint ez az ősz itt
Szemedtől életem lassan megmérgeződik

Jönnek a köpenyes diákfiúk zsvaj
Harsan a nyomukon és harmonikadal
Kikericset szednek mik mint az anyák és a
Lányaik lányai s szirmuk mint szemed héjja

Mely reszket mint bolond szelekben a virág

A nyájak pásztora halkan fújja dalát
Amíg a tehenek lassan baktatva bögnék
S elhagyják végleg a gyérvirágos mezőket

GUILLAUME APOLLINAIRE:

RAJNAI FENYŐK

A hegyes sipkájú fenyők
Hosszú köntöst öltöttek ők
Akár az asztrológok
Rajnai hajóknak ledőlt
Testvéreiknek intnek bókot

Tudják a hét *ars* titkait
Megtanították bátyjaik
Vén fenyők nagy poéták
S tudják ragyogni sorsuk itt
Szikrázóbban mint a planéták

Csillaggá válva fényleni
Szelíden és hóval teli
Boldog karácsonyestén
Hosszú karjukkal ünnepi
Bűvöletükben epedezvén

A fenyők szép muzsikusok
Éneklik tünt karácsonyok
Dalát őszesti szélnek
Vagy súgnak komoly mágusok
Varázsigét ha zeng az égnek

A fenyőket ha tél zokog
Fölváltják fehér kerubok
Lengetve hosszú szárnyok
Nyáron tudós rabbinusok
A fenyők vagy öreg leányok

Fenyők kóborló orvosok
Nyujtják a gyantabalzsamot
Ha a hegy szülni fekszik
Mikor az orkán háborog
Egy vén fenyő nyög és lefekszik

STENDHAL VÁROSA

Nemes ezüstös este óv el-
takarva s ringatón, Grenóbel.
Az egész táj oly tétova.
Im ez itt Stendhal városa.

Házait úgy verte egész nap,
akárcsak egy vihartnyi fény, vad
hévvel a nap, az égi tűz.
De ez most már a nyári hús.

A vézna hold rózsállva, netten
fényesedik a Place Grenetten.
Mily édes a lég! Hallik a
messze zengő napolita.

Forró zene, esztelen lázak,
egész lelkünk egyszerre lázad
és vágytól tikkadón a szív
örömrre vagy halálra hív.

A népes utcák fölött ringva
a lámpák tejszín gömbje mint a
pilleraaj, éjjel rebbenő,
melytől lágy lesz és kék a kő.

Zaj veri föl az este árnyát,
fecsegnek a szolgaleánykák,
és rád gondolok a hotel
fái közt, Julien Sorel...

Becsukják a kapukat sorban,
az Izer tükre ring a holdban.
Szép voltál? kedves vagy rideg?
Úgy égtek érted a szivek!

Te tudtad, mennyi kell a vágynak
hév, megvetés, sírás, alázat
és gőg, reménység, könnyek és
jaj mennyi, mennyi szenvedés.

Jöjj, várom, hogy mikor köszönsz rám
ezen a vén Jezsuita-utcán,

hol Henry Beyle mint kis gyerek
a házak előtt elesett.

Olyan nyugalmas ez a táj meg
csöndesen bölcs, a Sassanage-hegy
az éjen hűsen ontja át
az ég s az erdők illatát.

Miért hogy boldog soha nem vagy?
Lent a hűvös Chartreuse-ben tegnap
— aluszik most a völgy ölén —
a mindenségen sírtam én.

Mélységes és lobogó láz volt,
vágy birtokolni a világot.
Kívül van, ki mint te meg én,
időn és törvény erején.

Mint én, szeretted azt a kincset,
mit magukban hordnak a szívek,
a páratlanság végzetét
és az elme szép örömét.

Az ablakok mögött ma mennyi
lét indul szeretni, születni.
Ó lendület, mely nem fogy el!
Meghalunk, Julien Sorel.

Minden keserű gőgöd feltör
skárlátszínű, felhős szivemből
s szerettelek ma estelen,
Rouge et Noir-ból Julien.

LOUIS LE CARDONNEL:

FÉRFIKOR

Ó mikor még a szem sugárzott és a lépés
bátran dobbant: nemes és ifjú lendület
ideje! Úgy tűnik most ez, mint álmkép és
tegnapi révület.

De jaj negyven komoly, bús és küzdelmes évnek
súlyos terhe alatt hajlik meg már a váll.
Negyven év! mily hamar elillant mind! Az élet
fokozatos halál.

Naponta hullnak el mellőlem a barátok.
Ég veletek, merész remények, büszke vágy!
Az ember sorsa oly törékeny. Már ti vártok
a föld alatt, apák.

Ezek már nem a friss, derűs hajnali fények.
Ez már nem a tavasz, ez már a nyári nap.
Léptem nehéz, amint megyek a férfiévek
tikkadt ege alatt.

Biztos és atyai kezeiddel te óvjad,
Istenem, védtelen és szánandó valóm,
mert magam maradok, s munkáknak és napoknak
növekvő súlya nyom.

VALÉRY LARBAUD:

ÓDA

Add nekem robajodat, iramod édes ringatását,
ahogy átsiklasz éjszaka a kivilágított Európán,
ó luxusvonat! és szorongó muzsikádat,
mely aranyveretes folyosóidat telezsibongja,
míg lakkozott, nehéz rézalkatú ajtóid mögött a
milliomosok alszanak.

Dúdolva járom végig a folyosóid,
követem rohanásod útját Béctől Budapestig,
százezer hangodba belezeng a hangom,
ó Harmonika-Zug!

Az Északi Expressz egy fülkájében, Wirballen és Pskow
között
éreztem meg először az élet egész gyönyörűségét.
Rohantunk prériken át, hol a dombhoz hasonló
hatalmas fák ligetében a pásztorok
ruhája nyers és mocskos birkabőr...
(Reggeli nyolc és az ibolyaszemű szép énekesnő
dalolt a szomszédos kupéban).

S ti jégtáblák, Szibériát láttam eltűnni köztetek, és Szam-
nium hegységei,
fanyar Kasztília, virágtalan, és Marmora-tenger, ahogy
ázol a langyos esőben!
Add nekem, Orient-expressz, Sud-Brenner-Bahn, ó add
nekem

esodálatos tompa robajaidat és
vibráló dallamodat;
add nekem a magas és karcsú mozdonyok
könnyű és gyors lélekzetét, a gyorsvonatok
mozdonyáét, mely oly fürgén röpül
a négy aranybetűs sárga vaggon előtt
Szerbia magányos hegyvidékein
s tovább, tovább, Bulgária sűrű rózsamezőin...
Ó te mozgás, te zaj,
te törj be verseimbe és te mondd el
elmondhatatlan életemet helyettem,
gyermeki életemet, mely tudni mit sem akar, csupán a
tűnő dolgok után eseng örökké!

JULES SUPERVIELLE:

EQUATOR

Gyarmatok, gyarmatok, szálló tüzek ti!
feledtessétek el
a bús és vak telet, e hóba fulót
és az utcalángok gyászos sorát a
végtelen városi esők alatt
s a négyszögű eget a háztetők fölött
melankólikus szélrohamával!

Ki az? Ceres kelt át a tengeren az utolsó
háromevezős gályán, a gyarmati Ceres,
jön barnán a szakállas füvek és a
füstölgő földművelő szörnyek között,
újrászületett istenasszony.

Könnyed ajándékkal mily teli két szeme,
hogy hinti a fecskék tarka raját
fűzillatú mezei kosarából!

Gabona

Arany báj leng az istennő mezőin
s lábunk hosszú hajába belebotlik,
az ő kedvéből s öröméből érik be mind a termés,
ki jön az antik Olympos felől a búzamezők hátán
könnyedén kelve át a földek s tengerek évszázain
s a légi évszázadokon, mik horgonyuk a csúcsokba
akasztják.

♫ évezredes zsbongás, amelyben a türelmes
kalászkodban ugyanegy harmónia forrong!

Cukor

A nádak, a magas nádak susognak
ajka alatt a könnyű fuvalomnak,
mely mintha elnyúlva aludna
édes fészken a leveleknek.
Hát lehet, hogy ennyi költői báj
töredezze négyzögletesre
minden csészéjében a nagyvilágnak
kínálva az emberi ajknak
ízét a méznek és a napnak
s a forró távolok varázsát?

Selyem

Gubójában a hernyó készíti a báli ruhákat
s a tarkapöttyös nyakkendőket
az ázsiai nap heve alatt, mely
az átváltozások diktátora.
A selyemhernyóból messzire lendül a fátyol,
körülöleli a Földet,
hogy fölismerjék a távolokban
a firmamentum hajósai.

Kávé

„Itt vagyok fölemelve lándzsám
és elborítom fekete viharral
a forró szívet, amely lánggra lobbant.
Ujjongok és súlyos napokat ébresztek föl az éjszakában,
mint nyájakat terelem őket,
vagy kiszínezem a homályt
könnyű szivárványokkal, amelyek
száz turbános ifjú leány jöttét jelentik.”

Rum

Egy hajó ég egy kristály kikötőben,
az ég mélyéről százezer angyal
fut a tekergő füst felé.
Az ég mozog, fölkel a légi tenyészetek szelében
és készülődik
páratlan aratásra.
A rum, a rum eljegyzí a valóval az álmot
és megkoszorúzza a vágyat,
ő békíti egybe a jelent a jövővel,
tekintetére minden

könnyű szertartás lesz és lobogó részvét,
démonok, angyalok fogódnak egybe
ugyanegy körtánc ütemére.

Gyarmatok, gyarmatok,
vonjátok egeteket Észak fölébe!

JEAN COCTEAU:

KÖZEL KUTYA UGAT...

Közle kutya ugat és messze kakas harsog.
Ilyen hát, únt vidék, a te szomorú arcod.
De holnap április — minden megváltozik —
a gyümölcsfák hegyén selyem zászlót feszít,
szőlőt és pillerajt befúj egyfajta kénnel
s nem fáj a föld, ahogy a nap magasba kél fel,
a rózsák borain a méh megrészegül
s a széthullt szerelem füzére egyesül.

Igy gyujt költőd, a vad istenek híve dalra,
kinek, mint Jánuszé, ép oly kettős az arca.

JEAN COCTEAU:

A KÖLTŐ HARMINC ÉVES

Ime most itt vagyok életem közepében.
Szép házam tetején ülve lovagolok,
végiglátok a két oldalon a vidéken:
ugyanegy táj, de rajt mások az évszakok.

Emitt piros a föld s szarvas szőlőkarókkal,
mint ifjú özgida, friss váznak lengenek,
köszöntik a napot víg jelek, kacagó dal.
Amott a tél borong s mi vár, a tisztelet.

Ó Vénusz, akarom: „szeretlek” — néha mondd még.
Hogyha nem zengeném a te neved dalát
s a házamat nem a verseim tartanák,
az úr szédítne s a tetőről lepotyognék.

Rónay György fordításai.

JUST BÉLA:

NAGYPÉNTEK DÉLUTÁN

Egy pillantást vetett még a tükörbe s mikor látta, hogy fekete filckalapja nem jól áll a fején, lehúzta kesztyűjét és igyekezett ügyesebben elrendezni a kilátszó hajfürtöket. „Igen, így jó lesz”, mondta magában, azután nyugodt lépteivel elhagyta a szalónt, melyben a kissé nedves fa keserű illata lengett, s néhány pillanat múlva becsukta maga után a kert rozsdás kapuját.

Ez volt az az óra, amikor Andrea minden délután elindult magányos sétájára. Az emlékezetes keddi nap óta egyetlen egyszer sem ment a malom felé, nem félelemből vagy minha attól tartana, hogy megismétlődik a különös élmény, hanem éppen ellenkezőleg: tudta, hogy másodszor nem történne semmi, és sajnálta volna, ha egy jelentéktelen, szürke séta elűzte volna a felejthetetlen este varázsát, melynek emléke úgy vette körül a fiatal asszonyt, mint valami nehéz s mégis kellemes palást. A séta végpontja vagy a múzeum melletti liget volt, ahol hétköznap csak öreg nyugdíjasok üldögéltek s a gimnázium felsőéves növendékei sétáltak a virágborult fák védelme alatt ideáljaikkal, vagy a vár nyugati bástyája, ahol néhány roskatag ágyú figyelmeztet a hajdani török ostromokra, s ahol a hegyekből jövő szél éles kardként vág az ember arcába. Andrea legtöbbször csak az utolsó pillanatban választott a két út közül, mely csak a kisváros főterén szakadt szét jobbra és balra. Addig a Horgos utcán kellett fölmenni, egymásra dőlt földszintes házak között, ahol a nyitott ablak mögött az asszonyok járásukról megismerik, ki megy el házuk alatt. Az utca felső végén már négyemeletes új ház áll, virágfűzérhez hasonló erkéllyel, s jelzi, hogy itt az igazi város kezdődik, homályos üzleteivel, két kávéházával és kissé rideg kőszínházával, mely a püspökváriak szemében a haladás büszke szimbóluma.

Andrea nem tudná megmondani, miért választotta a vár felé kapaszkodó utat. Tegnap is a bástyához ment, s ma inkább a liget lenne soron, márcsak az erős szél miatt is, mely elfárad, amíg a múzeum fái közé érkezik. De a magányos sétálót ma talán még jobban elszomorítaná az öregek megtört tekintete vagy a szerelmesek boldog mosolya. Még a szélnek is örül, mert néhány hazatérő kanonokon kívül senki sem fogja zavarni gondolataiban és a bástya is kihalt lesz.

A meredek út annyira kimelegítette, hogy fent a várban megállt a gimnázium sárga épülete előtt, melyre most szokatlan csend borult, s betűzgetni kezdte a kapu fölé sülyesztett márványtábla szövegét. De az olvasás nehezen ment, mert a

repedések és a vésést itt-ott teljesen kitöltő évszázados penész megváltoztatták a betűk alakját, elmosták a hosszú latin szavakat. Egy feketeruhás szerzetes jelent meg az iskolával szomszédos rendház kapujában, csodálkozva nézett a mozdulatlanul álló kékruhás nőre, majd nesztelen léptekkel elhaladt a háta mögött, le a város felé. Néhány perc múlva Andrea is folytatta sétáját, az ellenkező irányban. Szerette ezeket a régi épületeket, hatalmas kapuikkal, melyek mindig nesztelenül nyíltak és csukódtak, mintha valami könnyű, vattás anyagból lennének, rácsos ablakaikkal, s a bejárat fölötti bemélyedésben meghúzódó tört orrú és félkezű szentjéikkel. A vár egyetlen utcája helyenkint kiszélesedett, valóságos teret alkotott, majd játékosan összeszűkült és szinte eltűnt a föléje nehezedő épületek súlya alatt. Ha nagyritkán egy lassú léptekkel haladó pap botja nem kopogna a köveken, az ember valóban azt hinné, hogy az idő megdermedt s még lélegzete is elhalkult. „Milyen különös lehet itt az élet, a vastag kőfalak és a börtönre emlékeztető vasrácsos ablakok mögött,” gondolta magában Andrea, amint elhaladt az egyik kanonoki ház mellett.

Annyira magabamélyedt, hogy nem vette észre a püspöki palotát sem, mely úgy állt ebben az órában, mint kétszáz évvel ezelőtt, elhaladt a katedrális hátsó kapuja mellett, s csak akkor tért magához, amikor egy szélroham majdnem lesodorta a kalapját. Néhány lépés még és eléri a bástyának azt a részét, ahol a kőfalhoz simulva olyan jól lehet merengeni életen és halálon. A láthatár mozdulatlan hegyeiből meginduló szél időnkint megakasztja az ember lélekzetét és megkönnyezteti, de azok, akik itt álmodozni szeretnek, nem bánják, ha szemük elhomályosul s a táj csak olyan valószínűtlenül lebeg előttük, mintha álmodnának.

Andrea néhány nap óta sokat gondol a jövőjére. Nem a megélhetés nyugtalanítja, mert ha a kolozsvári házrész nem is létezne, akár örökre itt maradhatna Galtoséknál. De az anyagi kérdés eszébe sem jut: abból az ötven-hatvanezer pengőből, amit a ház után kap, nyugodtan megél egy magányos asszony, akinek nincsenek különösebb igényei, csak a függetlenséghez ragaszkodik. Nem azért, hogy szabadon élhessen, fiatal, elvált asszonyok módjára, hanem éppen ellenkezőleg, mert nem hajlandó azoknak a szerencsétleneknek nyomába lépni, akik szabadulást, szabadságot reméltek a választól, s csak akkor tértek magukhoz, amikor egyik férfitől a másikig taszítva örökre elvesztették az annyira óhajtott szabadságot. „Azért, mert elvált asszony vagyok, még ne tekintsenek prédának,” mondta magában Andrea, amikor először vette észre egy férfi szemében azt az ijesztő villanást, mely azóta mindig feltűnt, ha valaki megtudta, hogy a vele szemben álló nő: elvált asszony. Elkerült minden mozdulatot, amiből kacárságra lehetett volna következtetni, nézése szomorúbb, hidegebb lett mint valaha, de éppen ez keltette fel a férfiák érdeklődését. A sok könnyű zsákmány után, mely szinte bele-

fut a kitárt karokba, egy nemesebb vad feltünése megdobogtatta minden vadorzó szívét.

Ezek a különös villanások jobban bántották minden többé-kevésbé finom célzásnál vagy szemérmetlen tolakodásnál. Amikor Benedek Gyula felesége lett, azt hitte, életében — legalább is külsőleg — már nem történik különösebb változás s szinte boldogan látta magát évről-évre lassan megöregedni, a mindennapi gondok, kis örömök és szomorúságok súlya alatt. Harminc-negyven év gyorsan elmúlik, hatvanon felül az ember többet gondol a halálra, mint az életre, s egy szép napon majd mindent itthagya, könnyű szívvel vagy hiszterikus remegéssel. Hát nem így történt, de Andrea — ha erre gondolt — tudta, hogy nem ő akarta a válást, csak engedelmeskedett egy erőnek, mellyel hiábavaló lett volna szembezállni. Elvált asszony lett, alig féléves házasság után, huszonnégyéves korában, de egy pillanatig sem tett magának szemrehányást, mert *nem ő akarta a válást*. Az esküvő előtt, menyasszonysága idején sohasem jutott eszébe az a gondolat, amely még a vallás parancsait megtartó lányok fejében is megfordul: ha a házasság nem sikerül, majd szépen elválnak egymástól. De amikor úgy érezte, hogy még Benedek Gyulát is megsértené, ha együtt maradna egy *idegennel*, nem tétozott s csak azért nem költözött el rögtön, az érzést követő órában férjétől, mert az a tehetetlenségi erő, melyet külső élete, neveltetése, szokásainak rendszere, vagyis az osztályozható és elképzelt Andrea jelentett, ideig-óráig megakadályozta ebben. De valódi lényünk, az ismeretlen mélységekbe nyúló gyökerekkel mindig erősebb annál a bábnál, akit a jelen esetben Andreának neveznek, s így történt, hogy ez a lény, alig egy hét leforgása alatt minden ellenkező érvet, megszokást, társadalmi előítéletet megsemmisített, és szinte kilendítette a fiatal asszonyt sok ízléssel berendezett meleg otthonából.

Elvált asszony lett, s most kénytelen eltűrni különleges helyzetének minden következményét. A szemek különös felcsillanását, a félreérthetetlen célzásokat, a férfiak gyerekesen naív bölcselkedését a nő szabadságáról és a test jogairól („De ha a testnek joga van az élvezethez, amint maguk finoman mondják, nyilvánvaló, hogy joga van ahhoz is, hogy ne éljen ezzel a jogával,” válaszolta egyszer egy filozófus csirkefogónak). Nem csaphatja le a kagylót, ha valaki meghívja teára, kellemes legénylakásába, nem vághatja a rózsacsokrot annak a fejéhez, aki a mellékelt levélben „örömmel látná néhány napra kastélyában, ha szereti az erdők csendjét, a kandalló tűzének melegét és a középkori hangulatot” (Andrea megfigyelte, hogy a férfiak részint egy kocsis durvaságával vetekszenek, ha valakire kivetették hálójukat, részint szentimentális költőkké válnak), nem mondhatja: „Mit gondolnak az urak, titkos bordélyházban vannak?”, mert elvált asszony, ami szemükben szabad zsákmánnyal, felelőtlen kalanddal, kellemes szórakozással egyenlő. Még itt, ebben a romantikus

kisvárosban is megtörtént, ahol a nyolcadikos diákok versben merik csak megvallani érzelmeiket, s ahol a hűtlen asszonyt a város társadalma kiközösíti, hogy, amikor Galtos Sándor nőtlen kollégái értesültek, „a pesti elvált asszony” püspökvári tartózkodásáról, igyekeztek közelébe jutni és „lefoglalni” őt maguknak.

Mit hoz a jövő? Andrea előtt a délutáni séták alkalmával sokszor felvetődött ez a kérdés, s tudta, akarva nem akarva, felelnie kell rá, mert bármennyire is családtagnak tekintik Galtosék, s bármilyen megnyugtató érzés is megbújni egy családi fészek melegében, elkövetkezik az a nap, amikor a püspökvári hetek vagy hónapok majd elmaradnak mögötte, mint a füstös vonatból megkívánt táj. S utána mi következik? Új arcok, új környezet, új gondok. Voltak pillanatok, amikor Andreában felmerült a férjéhez való visszatérés gondolata; de a lénye mélyén rejtőző erő mást parancsolt és a fiatal asszony érezte, hogy ez a visszatérés csak megfutamodás lenne egy harc elől, melyről nem tudta: ki ellen s mikor fogja megvívni, csak azt, hogy nem lesz könnyű, és pusztá gondolatára is megborzadt. Felriadt révedezéséből. A szél olyan erősen fúj, hogy meg kellett kapaszkodnia a várfal peremébe.

Visszafelé indult. Ebben a percben annyira megdöbbsent, mintha valami láthatatlan terhet cipelne törékeny vállán, s még arca is erőfeszítést tükrözött. Ezekben a késő délutáni órákban a vár mindig kihalt volt, mintha lakói már a vastag falak mögött aludnának; de most Andrea csodálkozva látta, hogy a város felől emberek jönnek: idősebb férfiak s főleg sok, egyszerűen öltözött, feketeruhás szótlán asszony, mintha temetésre igyekeznének. Eszébe jutott, nagypéntek van, s ezek az emberek valóban temetésre mennek, annak a temetésére, akinek istenségét ő egyszer tagadni próbálta osztálytársnői előtt. Azután egy másik, régen elsüllyedt kép is megjelent előtte s varázsa egy pillanatra minden töprengést és szomorúságot megszüntetett a lelkében: amikor anyjával s kilencéves húgával nagypéntek délután kimentek a város szélére, a Huba-utcába, hogy a karmeliták templomában meghallgassák Jeremiás sirámain. Andrea most tisztán hallja apja hangját: „Elvisszük magunkkal a breviáriumot is: ti majd a magyar részt olvassátok, mert nem elég, ha az ember csak nézi a szertartást, érteni is kell a zsoltárokat!”, maga előtt látja a homályos templomot, az Angyalföld alázatos prolektárjaival, a sarkokban megbújó öregasszonyokkal, a csupasz ol-tárokkal és a főoltár előtt nyugtalanul lobogó gyertyákkal. „Látod, a gyertyák a tanítványokat jelentik, akik mind elhagyták Jézus Krisztust,” súgta fülébe az anyja. Arra is tisztán emlékszik, hogy Edít remegve mama mellé búj, amikor a teljes sötétben csapdosni kezdték a padokat és dübör-gések jelezték, hogy az egek meghasadnak a Kálvária felett. Aznap éjjel Andrea lobogó gyertyákkal és sötét alakokkal álmodott.

Már elhagyta a ferencesek templomát, ahova most az em-

berek igyekeztek, amikor hirtelen visszafordult, s mintha valamit a bástyán felejtett volna, sietős léptekkel arrafelé indult. De a templom előtt megtorpant s pillanatnyi habozás után felment a lépcsőkön. Az esküvő óta most lépte át először Isten házának küszöbét.

A szertartás még nem kezdődött meg, de a kis templomban alig volt hely. Andrea megállt a baloldali padsor végén, Xavéri Ferenc oltára mellett s kissé a pad széléhez támaszkodva, az örökmécs öblös tartójára szegezte tekintetét, mely lassan, csaknem észrevehetetlenül forgott. Az ember néha megmagyarázhatatlan rokonságot érez lelketlen tárgyakkal, melyek — mintha mégis lenne élet bennük — sohasem színenek meg mozogni. Andreának eszébe jutott egy régi játék: könnyű papírkigyót tűztek egy tollhegyre, a tollat ráerősítették a fűtőtestre, s órákig el tudták nézni a kigyó forgását, mely számukra valami rejtelmes dolgot jelképezett. És a néhez templomi csillárok, sokágú függő gyertyatartók is vonzótták, mert körforgásuk, megnyúlt árnyékuk a falon egy titokzatos világ üzenetét közvefitette számára. Ezt a sohasem látott ezüstözött örökmécs-tartót közelebb érezte magához, mint sok embert, akivel mindennap találkozott, s most annyira lekötötte a lassú forgás, melyet csak az ezüst változó csillogásáról lehetett megállapítani, hogy észre sem vette, amikor a szerzetesek bevonultak a templomba, s csak az első antifona felhangzásakor ébredt fel álmodozásából: a sötétség *offictuma* elkezdődött.

A sárga, halottas gyertyák lobogása az oltáron és a háromszögletű gyertyatartón, a szerzetesek sötét öltönye, mely ebben a nyugtalanító fényben teljesen feketének látszott, a díszektől megfosztott oltár a szentség ház nyitott ajtajával, a feketébe öltözött asszonyok komor keretet képeztek a gyász és a siránkozás szavaihoz, melyek hol tompán dübörögtak, mint a halotti dobok, hol felsikoltottak, jajgattak, vádoltak, mint évezredekkel azelőtt a próféták. A hívők tömege megilletődve figyelte a szertartást, mindnyájan maguk körül érezték a feketete hullámokat, melyek magukkal sodortak élőt és halottat, s nem kímélték azt a fiatal kéruhás asszonyt sem, aki maga sem tudta, mi vonzotta ebbe a homályos, hideg templomba.

Cum invocarem... A zsolttár máskor az aludni készülő keresztény bizodalmit fejezi ki, s Andrea minden este halotta a Sacré-Coeur karcsú, Gino Severini freskóival díszített kápolnájában, lefekvés előtt. De most a sziklasírba helyezett Krisztus nyugalmára emlékeztetett a zsolttár: ott alszik, s tudja, hogy nemsokára majd felébred álmából. A megnyugvás, reménykedés érzése áradt a szavakból, a hang felerősödött, majd elhalkult, mint az alvó gyermek lélegzete, de a reményt elnyomta a gond, bánat, félelem egyhangú zúgása, mely az egész templomot betöltötte: „Emberek, meddig lesz szívetek nehéz, meddig lesz kedves előttetek a hiúság, meddig futkosatok a hazugság után... Ha harag dúl bennetek, kerüljétek el a bűnt, vizsgáljátok meg éji nyughelyeiteken, milyen gondo-

latok uralkodnak szívetekben...” Azután pillanatnyi csend lett, az egyik árnyék a gyertyatartó elé lépett s eloltotta az első gyertyát: egy tanítvány gyáván megfutott s nem törődött, mi történik isteni Mesterével. Azok közül, akik most itt térdelnek s kezükbe hajtják nehéz fejüket, hányan lesznek naponta hűtlenek Krisztushoz? És a nagyvárosok hatalmas templomaiban, ugyan hány ember pirul el most arra a gondolatra, hogy mindig magára hagyta az egyetlen Szeretetet, ha egy fehér vagy kék virágot látott feltűnni, vagy ha kellemesebbnek tetszett fel a völgybe vezető árnyas út, pihenőivel és különös forrásaival, melyekből hiába iszik, szája mindig tikkadtabb lesz. És azok, akik most az utcákon futkosnak értelmetlen célok felé? Talán még annyira sem jutottak, hogy hűtlenek lehetnek az örök Hűséghez, mert csak a nevét ismerik, de tekintetével nem találkoztak. Hasztalanul hangzik fel egy új zsoltár, hasztalanul ígér boldogságot az igaznak, hangját elnyomja az autók túlkölése és a gyári kürtök állandó bűgása.

Valaki megérinti Andrea karját: egy férfi, a mögötte levő padsorból felállt, s átadta helyét a fiatal asszonynak, aki most két tőpörödött néni mellett ül, s kissé előrehajolva, tágranyílt szemekkel nézi, hogyan alszik el egyik gyertya a másik után. S máris felhangzik Jeremiás siralma, olyan fájdalmasan és szomorúan, hogy Andrea szíve összeszorul. Mintha a próféta nem Jeruzsálem pusztulásán jajongana, hanem annak a nemzedéknek válságán, mely a kikerülhetetlen pusztulás felé halad. S a rombadőlt város döbbenetes víziója a fényét vesztett arannyal és az utcákon szerteszét heverő templomkövekkel, mintha az eljövendő napokra vonatkozna: „Akik a legfinomabb húsokat szokták enni, éhenhaltak az utcákon; akik bíbor ágyon lakomáztak, most a trágyadombon hevernek. És népem lányának vétkel felülmulták Szodoma bűnét, mely egy pillanat alatt dőlt romba, anélkül, hogy idegen kéz hozzányult volna. Jeruzsálem, Jeruzsálem, térj meg Uradhoz, Istenedhez...” S aki nem is értette a szöveget, az énekből megérezhette a siralom lényegét, mert az elnyújtott, távoli üvöltésekre emlékeztető hangok, melyek időnkint egészen a vijjongásig fokozódtak, majd elmélyültek, mintha betemetett emberek kiáltanának segítségért a föld mélyéből, minden szónál érzékelhetőbben kifejezték a próféta zokogását és haragját. És a három lecke végén ismétlődő intelem megborzon-gatta a tömeget, mintha minden jelenlevőre vonatkozna: „*Jerusalem, Jerusalem, converte ad Dominum Deum tuum*”.

Azután megint antifónák és zsoltárok egyhangú hullámerése következett, a gyertyák egymásután kilobbantak, a mellékoltárok és a sarkok mögött megbújó sötétség mindig merészebben és merészebben tátogatta száját, mint megannyi éhes farkas, a szerzetesek láncá mindjobban beleveszett a homályba és a zsolozsmázásuk, mintha a magasból jött volna. Andrea hirtelen felütötte a fejét: a *Miserere* hangjait hallotta, mint tíz évvel ezelőtt a Szent-Szív nővérek kápolnájában, s az volt az érzése, hogy élete ott folytatódik, ahol tíz

éve megszakadt, s minden, ami közben történt, csak valami különös, valószínűtlen álmom. „*Miserere mei Deus: secundum magnam misericordiam tuam,*” könyörülj rajtam Istenem, nagy könyörületeséged szerint. Csak akkor vette észre, hogy a szerzetesekkel együtt mormolja a zsoltárt, amikor azok elhallgattak. A gyertyatartó lángjai mind elaludtak, egyik-másik még füstölgött, csak a háromszög legmagasabb pontján álló gyertya égett, a magányos Jézust jelképezve, akit mindenki elhagyott s az egész világon nincs egy lélek sem, aki megvédené, letörölné arcáról a véres verejtéket, igazságért kiáltana. Az oltár hat gyertyája is kialudt, az egész templomban csak egyetlen gyöngye, színtelen láng küzd a mindent felhaló sötétet. Az Isten Fia, a „világ világossága,” akit nemrég még örömujjongással fogadtak, most a „fájdalmak embere, leprás,”¹ „féreg és nem ember,”² még tanítványai számára is botránykő. Még Péter is megtagadja: nem ismeri.

De Krisztus világossága nem alszik ki, bármilyen vadul ostromolják is a sötétség hatalmai. A titokzatos gyertyát néhány pillanatig az oltárra helyezik, azután elrejtik az oltár mögé: a Megfeszített most leheli ki lelkét. Tompa zaj, dörömbölés, ropogás, puffanás hallatszik a sötétben: a föld megrendült, meghasadtak a sziklák és a sírok megnyíltak. Hirtelen megint feltűnik a gyertya, a zaj elhal, s mindenki letérdel az előtt, Aki legyőzte a halált.

A lámpák kigyúltak és a tömeg megindult a kijárat felé. De néhányan még a padokban maradtak, köztük egy fiatal asszony is, a messzibe néző, réveteg tekintettel. Nem imádkozik, mert az imádsághoz erő kell, s Andrea olyan gyöngőnek érzi magát, mintha vére lassan kifolyt volna. De ha a sorsban való alázatos megnyugvásnak is van annyi értéke Isten előtt, mint az imának, a keresztre feszített és megtagadott Jézus bizonyára lehajol most ehhez a magányos lélekhez és megviszta: „Minden nyugtalanságod mélyén Én rejtőzöm, addig keresel majd, amíg egyszer rám nem találsz.”

Just Béla

¹ Is. LIII, 3.

² Ps. XXVI, 6.

HARSÁNYI LAJOS:

ANDANTE RELIGIOSO

Keresztet hány a szélmalom.
Töri az új búzát.
Fönn a magasban vadludak
Vé-betűje húz át.
Keresztet hány a szélmalom.
A szél felhőt kavar.
A jegenyékről csendesen
Pereg a rőt avar.

A molnár az ajtóban áll. Ruhája — juj! — fehér.
A malom vígan zakatolja: új kenyér, új kenyér!

Keresztet hány a szélmalom.
Nyílik az iskola.
Nagy János ünneplősen
Fiát viszi oda.
A fiú: barna bronzszöbor.
Az arca napsugár.
A küszöbön mosoly között
A tanító úr áll.

A nyermek fél. Szemében könny ül. Pityereg.
A János gazda vígan mondja: új gyerekek, új gyerekek!

Este megáll a szélmalom.
Elnémul a garat.
A hűvös esti réteken
Az éles szél arat.
A hegytetőn aranyban
S bíborban áll az ősz.
Kilenc órát harangoz
A toronyban a csósz.

A harangszóra keresztet vet minden földi, égi
S ölébe veszi a világot az Isten, a — régi!

A REGÉNYÍRÓ KOSZTOLÁNYI

„Az igazi művész kisebb feladatokra vállalkozik, mint alkotóereje — írja egy helyütt Kosztolányi, — A nagy erő s az ahhoz viszonyított kis feladat hozza létre a közvetlenséget, a részleteknek azt a mozgékonyágát, amelyet életnek nevezünk.” Ez a helyesen felismert és alkalmazott erőviszony teremti meg Kosztolányi művészetének egyensúlyát, amely világnézeti tépelődéseit leszámítva, tisztán az alkotás rendjében páratlanul klasszikus összhangot mutat. Az alkotó erőnek és a feladatnak ebben a szerencsés viszonyában bontakozik ki a költő fölénye is, amelyben nincs semmi látnoki magasabb rendűség, hanem csak az igazi mester magatartása, fölény a művel szemben. „Szavam ha hull, tömör aranyból érem. Mindegyikén képmásom, mint királyé s a peremén a gögös frás: én.” A kijelentésben alig van túlzás. A *Négy fal között* még tétován induló verseitől kezdve a *Szamadásnak* fájdalom pörölyözte strófiáiig szinte minden sor ezt a képet mutatja: Kosztolányinak, a nagy ötvösnek jegyét, királyi képmását, amelyen az alkotó büszkesége mögött egy másik arc is kirajzolódik, az ember arca a szenvedés mély szögletével. Ez alól Kosztolányi prózája sem kivétel. Legyen az regény vagy elbeszélés, tollrajz, forgács vagy szellemes karcolat, mindegyik szaván félreismerhetetlenül rajta van a költő bélyege.

Kosztolányi, a kritikus és Kosztolányi, a regényíró a leg-tökéletesebb kiegészülésben él. Az aránylag későn bontakozó elbeszélőnek a költő maradéktalanul adta át a szavak alchimájában szerzett tapasztalatát, a hangulatot összegező, minden sallangtól megfosztott stílust, amely az impresszionizmustól egy új, szinte ridegnek látszó, de nem kevésbé művészi hajlékonyságú tárgyiassághoz vezetett. A forma és a nyelvi anyag egyezésén kívül azonban sokkal jobban összeforrasztja Kosztolányi művét az élmények azonossága, amelyek a lírikus és a prózaíró számára csak kivetítés módjában különbözök. Kosztolányi szemében a regényírás nem jelent teljes kitérést valamilyen éntől független probléma vagy emberélet felé. Minden alkotásában önmagát veszi körül azonos központú körökkel, amelyekben természetesen a legbensőbb én tapasztalt üteme lesz az uralkodó. Regény és elbeszélés témái, sőt még a kidolgozás részletei is, mint lírai gyökök verseiben is megtalálhatók. Ebben a tényben nem pusztán az alkotásra ösztönző tudattartalomnak azonosságát kell felismernünk, hanem Kosztolányi idegalkatát. Szinte kínzón és gyötrődve tér újra meg újra vissza egy-egy megtapadt gondolathoz, élményhez s önmaga megnyugtatására keres egyre változóbb, egyre kimerítőbb és megszabadítóbb kibeszélést.

A lírikus, s még súlyosabban a hipochonder lírikus magatartása én-központú. Figyelme önmagából indul ki és oda tér vissza szüntelen. Az „élet drámája” számára elsősorban az én drámája lesz s ilyen értelemben egészen más megvilágításba kerül Kosztolányinak az a vallomása, amelyben elutasítja az idegen sorsban megmerülő élmények szükségességét. „Csak a műkedvelők hiszik, hogy a témák ott künn hevernek. Azok itt vannak mi bennünk. Aki egyszer a világra született és kinyitotta szemét, annak az egész életre van anyaga.” Bár ez a megállapítás az író és a téma viszonyát túlságosan leegyszerűsítve mutatja be, mégis rejlik benne annyi igazság, hogy igen sok művésznél a természetadta elmeforma szinte kizárólagosan határozza meg az alkotás anyagának megválasztását. De Kosztolányinál ez még többet jelent. Jelenti a mindennapi, legszemélyesebb élmények tárgyi egyedül jelenvalóságát, továbbá azt a realizmust, amelyben egy túlnyomóan önmagára irányított ember tulajdon lelki életének formái szerint akar és tud szereplő figurákat teremteni és kivésni. Valóban Kosztolányinak nincs is olyan regény vagy elbeszélés tárgya, amelynek lélektani helyzetét és folyamatait az író előbb ne önmagában élte volna át s ne a lelkében már végbement folyamathoz keresett volna külső tárgyas keretet.

Az alkotásnak ez a törvényszerűsége indította első nagy regényének, a *Nérónak* megírására. Ez a témaválasztás két szempontból is jellegzetes. Hiszen nem lehetett mélyebben belézővődő tapasztalat, nem lehetett gyakoribb és problémákkal terhesebb élménye, mint az alkotásé, az írásé, a kíséző ösztönökkel együtt, amelyeket a vajúdás felszabadít. S ha most arra akarunk választ kapni, miért éppen egy dilettánusra vetítette rá önszemlélődésének minden gazdagságát, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a szavakat, amelyeket Kosztolányi Seneca szájába ad s amelyek szerint a költő „a korlátlan és örjögő természethez hasonlít.”

S mint ahogy az életnél jobban érdekelte Kosztolányit a halál problémája, épp úgy fordult figyelme a nagy költő ösők helyett az elvetélthez, akiben ez az örjögő természet a szépségekben való meghatározódás és megnyugvás híján az emberi gonoszság ezernyi fintorává alakult.

Szinte a regény egészét *Nérónak*, a dilettánsnak kórképe tölti ki. Kosztolányi nagy lélektani tudással rajzolja meg a hisztériás testi-lelki megnyilvánulásait, amelyek között rövidesen a művészelmény lesz az uralkodó. Egy vajúdó hajnalon *Néró*, maga sem tudja hogyan, görög költeményt írt, szabályos, üres, semmitmondó verseket, de ezt a műkedvelő munkát olyan hallatlanul új és heves érzések kísérték, olyan iszonyú vágy, láz, borzongás, felszabaduló öröm, amelyet a császár, a világ ura nem érzett soha. A teremtésnek ettől a részegségétől, akár a megizelt büntől *Néró* nem tud szabadulni. Költő vagy — súgják neki hizelgőn a hódolók, akik

megismerik a császár öntetszelgő hiúságát, költő vagy, mondja neki Seneca is, a bölcs, hogy talán a birodalom javára használja fel az uralkodó művészhajlamát. De Néró eskhamar kisiklik mesterének keze alól, gőgjét, költői öntudatát és biztonságát Seneca fölnye korlátozza és veszélyezteti. Léhűtő és lelkiismeretlen irodalmárokkal barátkozik, velük jár ihletkeresésre, vad éjszakai tivornyákra; kamaszos csínyekben, trágár és botrányos ötletekben fecsérli el az írásra serkentő percekét. A bírálat és gúny, amellyel Róma igazi költői Néró verses próbálkozásait illették, feltűzelték benne a zsarnokot, akinek minden eszköz rendelkezésére áll, hogy eltüntesse az okvetetlenkedő vetélytársakat. Az első gyilkosság, Britannicus megmérgezése, Kosztolányi beállítása szerint, nem hatalmi, hanem irodalmi természetű. Néró megszállottnak és ördöngösnek érzi magát, munkakedvét elveszti, ideggöröcsökben fetreng s minden dühe és féltékenysége mostohatestvérét, Britannicust, a bukott trónörököszt éri, akit magánál különbnek, költőnek érez. Ugyanilyen irodalmi megokolással távolítja el magától feleségét, Octaviát, a meddőt, mert az asszony őt is meddővé teszi. A költő, a nagy parázna előbb-utóbb témává formálja mindazt, ami lelkében lezajlik, szerelmet, kint, szenvedést, de van-e az irodalmi feretzettségek vakmerőbb példája, mint az őrzöngő dilettáns, az a Néró, aki meggyilkolt anyjának holttesténél is irodalmasdit játszva dadogja el az új Oresztesz dalát? Ennek a jelenetnek megértésére a költő élménykiváncsisága már nem is elég. Néró gyáva ember volt, babonás; a halott visszatérő árnya, a halál pusztja ténye is izgatta és borzalommal töltötte el, de ösztöne arra hajította, hogy félelmét kényszerű szembenézéssel küzdje le. Voltaképpen ez a szoktatással tompított halálfélelem, amely Kosztolányi legszemélyesebb élményéből került be a regénybe, szülte a későbbi Néró mániáját is, amikor sorra nézegeti az összeseküvők hulláit s katonáitól kisérve leszúr az utcán egy-egy ártatlan járó-kelőt, hogy az elszakadó élet torzulásában a halál titkát lesse meg.

A felszabadult szó boldogsága mellett egy másik mámor is műkedvelővé tette a birodalom császárát. A szereplés mámara, amelyet Poppea, a ravasz zsidóasszony ismertetett meg vele. Néró első fellépésének és lámpalázás állapotának leírásában nem nehéz felismerni azt a részt, amelyet Kosztolányi saját élményéből még az átélés meleg vibrációival helyezett át a kappanhangú énekes lelkébe. Ez a mámor lassankint az alkotás örömeinek helyébe lép s a szereplés feminin dühével válik egyetlen szenvedéllyé. Van valami tragikomikus döbbenet és kacagás abban a jelenetben, amikor a császár, akinek kilencvenmillió birodalmi alattvaló rivallhatott volna üdvözlést, mekegve és bukdácsolva koldulja a színházban pár ezer ember kegyét és boldog, mert a művészt tapsolja meg benne a megvásárolt tömeg. S midőn a nép színházak helyett a kocsiversenyekre tódul, a tapsot, ezt az izgatószeret ott is megkeresi, versenykocsisok közé áll be s remegő lábbal izzadtan

és lihegve hallja, amint száz- meg százezer torokból hangzik az isteni biztatás.

A lesiklás egy durvább kiélési formához tipikusan műkedvelő vonás. A dilettáns számára a sikert kísérő euforikus állapot a legkisebb erőfeszítés törvénye szerint nyílik meg s így rövidesen elsikkad a művész önkínzó munkája s közvetlen talál levezetést a sok embertelen indulat, amelyeknek, akár a szülés fájdalmának, a mű kihatását kellene elősegíteniök. A költő megálmodja, amit nem élhet át, a dilettáns átéli, amit csak álmodnia lett volna szabad. Néró az utóbbi típushoz tartozott és ezért lett élete meddő és sötét.

A műkedvelő alkat következményévé, az elvetélt költő esztelenségévé pszichologizált nérói gonoszság Kosztolányi elképzelésében természetesen híjával van mindannak a hagyományos színnek, amely évszázadokon át a pokol vörös tüzének fényébe vonta a keresztény vére szomjas rómain. Mintha alig verdeste volna még a császárváros palotáit és kunyhóit a Judeából szárnyrakelt ige, mintha nem is lett volna még állami és társadalmi kérdéssé a krisztusi tanítás, Kosztolányi Nérója csak átfutóan említi egyszer a feketelábúak zsidó szektáját, de a keresztényüldözést nem éli át. Irónk elmellőzhető jelenséggé törpíti regényhőse szempontjából azt a történelmi folyamatot, amely Európát rövidesen gyökeréig formálta át s ez a magatartása legközelebbi rokonságban áll Anatole France iróniájával, aki hasonló elhárító fölényvel kezelte a történelemnek sok nagy tényét, hitét és hiedelmét. Kosztolányi is így kapcsolja ki Néró történetéből a hagyományt, amely talán azt domborítja ki, ami abban az időben az alanyi átélés szempontjából jelentéktelen lehetett, hisz az ő Nérója nem keresztmetszet, amelyben egy haldokló pogány világ s egy megváltó hit erőinek összezsapása szemlélhető, hanem legtisztabban egyéni, majdnem időtlen képlet, s csak annyi benne a történelmi megkötöttség, hogy ez a meglódult agyú ember egy birodalom élén állhatott. De a megszokottnak megvetése, ez az eredetire tapintó művészi akarat távoltartja a hagyományt még akkor is, ha ez egyébként az író elgondolásával egybevágna. Ezért hiába keressük a regényben a únos-untalan ismert képet, amely a maga banalitásában mégis maradéktalanul összegezte a véres császár szinpadias esztelenségét, hiába keressük a költőt, aki egy gáttalan szadizmus elégtűl mosolyával a felgyújtott város láng és füstengere fölött a lantját pengeti. Ez a túlságosan császári viselkedésmód nem fért meg azzal a Néró-elképzeléssel, amelyben Kosztolányi csak a mindennap zsarnokát látja meg, gonosz ötleteiben is kisszerű embert, akinek gyenge képzelőerejéből még roppant társadalmi helyzete sem tudott kialakítani „birodalmi” fantáziát.

De ilyen volt-e valóban Néró? Csak ilyen éretlenül zagyva, nőiesen toporzékoló, ilyen gyáván kegyetlen, rettegésből hősködő, rohamszerűen dicsőségreszomjas figura, mint ahogy Kosztolányi mutatja meg? Az elvetélt művészindulatok mellett nem volt-e benne sokkal uralkodóbb az a ragadozó ösztön,

amelyből Racine a Britannicus-tragédia simulékony szörnyetegét formálta? A nérói tébolyultság megmagyarázása elég-e a dilettáns-alkat felvétele? Bármilyen kilátástalan is az ilyen probléma feszegetése, annyi valószínűség leszűrődhetik belőle, hogy Kosztolányi Néró-rajzában saját költővolta erősen egy démonikus irodalmiság hite felé sodorta, noha ez a költő-gonoszság a valóságban csak egy rigolyás, fékezhetetlen, amorális jellem megteremtéséhez vezetett. A műkedvelő költő s a műkedvelő gonosztevő túlságosan elvékonyítják, jelentéktelenné teszik a történelmileg körülágyazott Néró-szörnyeteget s talán éppen a történelmi súlynak hiánya bírta Thomas Mant is arra, hogy a szerzőhez intézett levelében a császár fölé helyezze a regény másik alakját, Senecát, aki a sejtjeiben vizsgált véres költő mellett úgy hat, mint valami hibátlanul stilizált fametszet.

Kosztolányi Néró-regénye csak régmúlt időkből vett szereplői miatt ölti fel a történelmi regény látszatát. Valójában lélektani regénnyel van dolgunk. A szerző távlatai nem haladják túl azt a társadalmi rajzot, amelyet hasonló probléma minden korban és környezetben megkövetel, mint szükségszerű kiegészülést. Az adatok közül, amelyeket a régészet az egykorú Rómáról és római életről tárt fel, a történelem erői közül, amelyeket a história Néró idejét illetően megállapít vagy feltételez, Kosztolányi csak annyit használ fel, amennyi az ú. n. történelmi levegő megteremtéséhez szükséges, amennyi hiteleséget ad és a valószínűség művészi illúzióját az olvasó számára zökkenő nélkül megőrizheti. Természetes, hogy azon a képen, amelynek középpontját a császár, mint műkedvelő foglalja el, a politikai Róma háttérbe szorul a művész Róma javára s hogy Kosztolányi, a költő is szívesebben látogatja a római citerások egyesületét, mint a szenátus üléseit. De még ezekben a részletekben is, ahol pedig az író kajánsága olyan látható megelégedéssel rajzolja meg a halhatatlan középszerűségnek hitványságát, csalafinta, bohém ötleteit, a művész mértéktartása uralkodik. Sehol sincs öncélú leírás, sehol sem tapasztalható a korról szerzett enciklopédikus ismeret kiáradása. De viszont az epikus elringatást sem találjuk s ez a hiány adja Kosztolányi regényének sajátos hangulatát. Nem az elbeszélő öröme hajtja az író, hanem a felfedező, akinek figyelme a pontos lélektani rögzítésre s a legmegfelelőbb szó megtalálására irányul. Ez a figyelmi feszültség az olvasóra is kihat. Az sem tud fenntartás nélkül a művel elvegyülni, az együttélés helyett az együttfigyelés állapotában marad s ezért lép a naivabb eposzélmény helyébe egy erősen értelmi színezetű művészi élvezet.

A költő alkat-élményét azonos központú körként övezik gyermekkorának élményei, amelyeknek lírai feldolgozása adta Kosztolányi egyik legnépszerűbb és legjellegzetesebb kötetét. Ezekhez az emlékekhez tér vissza Kosztolányi második nagy regénye, a szimbolikus című *Aranysárkány*. A kihelyezésnek nem kellett sem történelmi, sem táji távolsággal megküzdnie,

mint a véres költő történetében. A helyszín az élmények helye marad, a Sárszegnek nevezett Szabadka, amely „a szegény kis gyermek panaszáinak poros hárfája volt.” Az emberek is azonosak a kisvárosias együttélés alakjaival, típusban azonosak velük. Kosztolányi szabadkai élményeinek lírai zengését már verseiben vezette le s minthogy célja sem önéletrajzszerű személyiségmagyarázat, sem alanyi visszaemlékezés nem volt, alakító ösztöne a természetadta példáktól felszabadulva formálhatta emlékképeit. Ennek a tárgyiasító folyamatnak legérdekesebb esete az *Aranysárkány* hőse, Novák Antal. Alakjába beleszűrődik az író két nagy átélése: az apa-fiú viszonyának és Kosztolányinak, a tanárgyerekeknek élménye. Mindkettő a regényen kívül is erősen foglalkoztatta őt. „Akárcsak egy komor szénéégető, fekete az apám és szigorú” — írja már *A szegény kisgyermek panaszai*ban a titokzatosan borús homlokú emberről, aki érthetetlen számok, korongok, kémszerek közé vonult vagy távesővével a csillagokban turkált. A sok csoda, amely a matematika és fizika tanárát körülveszi, a gyermek szemében szinte isteni méretűvé növeli őt, de egyben kiváltja a félelmet és a féltést.

Ezek a motívumok visszatérnek abban az arcképben is, amelyet Kosztolányi a *Bölcsőtől a koporsóig* c. kötetében az édesapjáról rajzolt. „Ügyszólván egész kamaszkorom azzal telt el, hogy féltettem őt. Attól tartottam, hogy valami veszélyes kísérlet közben az életét veszti, hogy elmegy hazulról és többé nem jön vissza, hogy egy „rejtélyes” ok miatt öngyilkosságot követ el.” A pszichoanalitikus nyilván megtalálja ebben a képzet- és érzelencsoportban a negative kifejezett halálvágy Oedipus-komplexusát s egyúttal, bizonyára nem egyetlen magyarázatként, a lírában is uralkodó félelem és szorongás okát. Bennünket az *Aranysárkány* szempontjából csak annyi érdekel, hogy a megtapadt képzet a fegyverrel szétloccsantott agyvelőről a költő kiélésébe is visszatér és beteljesül annak a Novák Antalnak öngyilkosságában, akinek jellemét és gesztusait Kosztolányi félreismerhetetlenül apjáról mintázta.

A befejező rész a következő számban.

VÉGH GYÖRGY:

WILLIAM BUTLER JEATS

Az elmúlt hetekben egy — az újságolvasók legtöbbszörének — semmitmondó hír jelent meg a sajtóban: *William Butler Yeats* meghalt hetvennégy éves korában. Már kevesen emlékeznek arra, hogy Yeats-et, a nagy ír költőt 1923-ban az irodalmi Nobel-díjjal tüntették ki.

Azonban amilyen semmitmondó ez a hír egy átlag újságolvasónak, éppen olyan mélyen megrendíti az irodalmi embereket, akik közül annyian olvasták éjszakákon át mámorosan csupa dallam verseit. Yeats ugyanis a modern ír irodalom megteremtője és egyben leghatalmasabb egyénisége is. *Dublin* mellett, a *Sandymounton* született 1865-ben. Élete mozgalmas. Művészcsaládból születik, apja praerafaelita festő. Szüleivel később Londonba megy, részben ott végzi iskoláit, de tizenöt éves korában visszatér Irországba. Anyja festőt akar belőle nevelni és beiratja a dublini festőakadémiára. Már itt a festészet mellett verseket és meséket ír. *Wilde*, aki olvasta az első próbálkozásokat, buzdította a fiatal Yeats-et, aminek gyümölcse az 1889-ben megjelenő „*The Wanderings of Oisín*” című kötet lett. A hangja már egészen kidolgozott, szinte az egész későbbi Yeats-et megtalálhatjuk benne. Ez az időszak legtermékenyebb éveikhez tartozik, még abban az évben kiadja második, talán legszebb kötetét „*The Wind among the Reeds.*” Megindítja és vezére lesz a kelta újjáéledési mozgalomnak, vezetésével 1892-ben megalakul Dublinban a nemzeti irodalmi társaság. 1893-ban a veszendőbe menő kelta nyelv feltámasztását tűzi ki céljául a gael szövetkezet. Szintén az ő kezdeményezésére alakul meg az ír nemzeti színház, 1899-ben, amely végül is fényes sikereket ért el, mint *Abbey Theatre*. Yeats fedezi fel a fiatalon elhunyt *John Milton Singe*-t, az ír drámaírási legnagyobb mesterét. Későbbi éveit már kevésbé mozgalmasak, 1922-től az ír szabadállam szenátora, 1923-ban megkapja a Nobel-díjat, 1939 január utolsó napjain meghal.

Egy angol irodalomtörténész a következőt írja költészetéről: A tipikus és egyéni ír költői tulajdonságok illusztrálhatók Yeats költészetében. Mint fájának és korának legtöbb költőjét, úgy őt is mélyen megindították *Deirdre* és *Cuchulain* történetei és ő is belékeveredett Irország politikai önrendelkezési jogaiért folytatott harcaiba. Azonban egy figyelmes olvasó sem követheti el azt a hibát, hogy átlagos ír költőnek vegye őt. Erős egyéniség és művész; költészetét állandóan csiszolja, célja az irodalmi tökéletesség. Yeats misztikus költő. Miszticizmusa kevésbé érthető a legtöbb olvasó előtt, mint A. E.-é (George Russel). Szimbolizmusát, különösen pályája

derekán, csak a haladottabb beavatottak érthetik meg. Legtöbb új művében Jeats lélektani realizmusa és a tapasztalatról vallott felfogása, valamint érettebb állapota tanúsítja a lelki fertőtől való menekülését és közeledését a misztikus vízió felé.

Jóllehet Jeats alapján véve „undramatic,” mégis sok drámát írt. A leghíresebbek: „*The lountess Kathleen, The Land of Heart's Desire, The Shadow Waters* és a *Deirdre*.

Mint költő megszólaltatja az ír lélek ködös ábrándjait. Minden álomszerű az ő világában: az élet is, a halál is. Régi legendák, régi jelképek kísértének, melyekben elmosódnak a katolikus és pogány hagyományok. Mint művész, festői és zenéi. A természetet csodálatosan tudja összhangba hozni szerelmével:

*Szerettek, mondta kedvesem, bókoltak ott a dáiák,
A kert alatt haladtunk el s az esti szél imáin át
Hallottam hangját, édesen dalolt, mint elhulló levél
És messze vágytam én bolond, mint aki többet is remél.*

*Alltunk a parton s álmodón ringott a lomha víz; nekem
Oly susogón, mint ott a víz, szerettek sügta kedvesem,
Susogta lágyan, mint a lomb, szeressél engem nagyon.
Elvágytam mégis onnan én; — s ma felriaszít vén bánatom.*

(Hegedüs Zoltán fordítása.)

Már ifjú korában bejelenti egy cikkében — írja Kosztolányi — hogy vége az értelem és bírálat korának, s a korlátlan képzelet, az önmagába mélyedő és az önmagából merítő ihlet kora következik. Az előtte járó költőket: *Browning*-ot, *Swinburne*-t, *Tennyson*-t azzal vádolja, hogy nem ismerték a költészet határait és verseikbe sok olyan tisztátalan elemet, napi járulékot, esetlenséget is fölvettek, melyeknek a költészethez semmi köze. Kisérteties költészete valóban messze esik mindenféle gyakorlati szándéktól és időszerűségtől. Célja az, hogy a tiszta ihletet kifejezze, s ezzel megállítsa a haladó időt. Mestere *William Blake*. *Maeterlinck* hatásáról is beszélnek, de legszebb versei *Maeterlinek* ismeretessége előtt jelentek meg. A francia hatás kétségtelen. Kedves költői: *Rimbaud*, *Bainville*. *Williers de l'Isle Adam*, akinek költői programját pályája első felében vallotta: *Mi csak írjunk, a szolgák éljenek helyettünk*. Világsszemléletéről talán képet alkothattunk az alábbi versszak alapján:

*Úgy fáj ez a csúnya világ itt, úgy szenved a hű szeretet,
Jó volna teremteni újat, zöld dombra heverni ki túl
S formálni a vízből, az égből szép tiszta-arany keretet,
Mégvéde szívemben a képed, mely mint csodarózsa virul.*

(Kosztolányi fordítása.)

Jeats — a modern angol irodalom legnagyobbja és leg-sokoldalúbbja — teljesen ismeretlen a magyar közönség előtt. Pedig azok a kevesek, kik lerázva a napi robotot, a szennyes politikát, a Széphez, a Költészethez akarnak menekülni, fel-üdülhetnének és új erőt merítenének a „szépség szerelmes dalnokának” csodálatos színeiből, aki a legtisztább költészet-től és legragyogóbb képzelettől sziporkázó verseket vagy akár csak ötleteket írta, pl: „... halkan csobban a csillag a tóban.”

Csodálatomat és hódolatomat én az ifjú poeta Jeats egy lehelletfinom költeményének, a „Csillag a tóban” magyar nyelvre való átmentésével igyekszem kifejezni és fel akarom hívni az angolul tudó és a költészetért rajongó közönség fi-gyelmét a nagy ír költőre.

Végh György

W. B. JEATS :

CSILLAG A TÓBAN

Az éjben kéken csillog a csillag az égen
és nékem halkan csobban a csillag a tóban,
temető messze ölen vár jó feleségem,
— ó roppant léptem be régen roppant a hóban.

Nem megyek én már napkoszorúzta bérci tetőre,
bár úzne a szél és fenyvesem zúgva zizeg,
vár hű feleségem, nem mehetek messzire tőle
— bár úzne a szél már s fenyvesem zúgva zizeg...

...Az éjben kéken csillog a csillag az égen
és nékem halkan csobban a csillag a tóban,
temető messze ölen vár jó feleségem,
megroggyant léptem most arra roppan a hóban...

Végh György fordítása.

TOLDALAGHY PÁL:

I L D I K Ó

A lábnnyoma,
makacs fővénybe tört lépése oly
szelíd és végtelen laza
és mint a toll,
mely van és súlya nincs.

A zöld lugasban ülök és az ajtón
nem moccan és sikolt fel a kilincs.
Pedig kezét a sárga kancsón
nyugtatva most a kertbe lép.
Gyermekimám, a kis cseléd
suhant ily csöndben pőre talpán
a nedves, nyári fák alatt. —
Hajnal van. Felhők szállanak
a dombok és a kertek alján
és reggeliznék fákat és hegyet,
de Ildikó, a megnevezhetetlen
egy tollas ággal integet
felettem.

Most ő a szél leánya és piros
és máskor fűzér, s rózsa máskor.
Olykor fiúcskák kis labdáihoz
hasonlít s akkor ő a fürge vándor,
ki elkalandoz s mindig visszatér
és minden útja mindig visszavisz.
Most ő a szél
s én tehetetlen, ismerős kavics.

SINKA ISTVÁN:

A POGÁNY

A nádas mindenfelől sóhajtozott, pedig a reggeli csendességben alig érte szél. Messze valahol vízbika bömbölt, a sekély helyeken szárcsák pityegtek s a vadrucák százával fecserték a békalencsét. A nap feljött s fényétől nagy zöld lán-gokkal villogtak a locsogók. Benn a nádasban, a bucsai csapás mentén gulya hevert a nagy tisztáson. Hát hogyne hevert volna! Korán napfeljöttkor még irtózatos nagy a csatak.

Hevert komótosan a szilaj gulya. A porhanyó állásból kék és lila gőzök szálltak a magasba. Egy pápaszemes, roppant bika felállt középen, nyújtózkodott, aztán mozdulatlanul szembenézett a vöröslő nappal. Lassú morgással elbődült, szarvai fénylettek; olyan volt, mintha Azsia szobra lenne: nyugalmas, legyőzhetetlen és titokzatos. A pásztorok még heverték. Középuitt hamvadó parázs volt, csak a tetején kojtol még a megfeketedett tőzeg. Hosszú, vékony füstcsík szállt belőle. Abba néztek a pásztorok, vagy szunyókáltak szakállason, durva bőrsipkában. Igaz, hogy a kordésbojtár már nem szunyókált. A két kordés bivalyt téregette az állás fele. Rontó, a számadó még az este kiadta a parancsot neki:

— Reggel indulnod kell... Fogytán a kenyír, oszt nem akarok gyékényböndőre fanyalodni.

— De én se! Elég volt! — mordultak fel a pásztorok sorba. — Jöjjenek ki a gazdák, oszt egyék ők a bengyelét.

... Hajkászta hát a bojtár a két bivalyt a harmatban, azután rájuk akasztotta a jármot, a két gatyaszárat a nyakába kötötte és várta az útasítást.

Hosszú, szikár ember volt a számadó. Ropogott a csontja, ahogy a tűz mellől felállott.

— Oszt a jövőheti sorosokat járd fel; mondd nekik, hogy mikorra készíccsék a komenciós kenyereket — oktatta a bojtárt. — A rónákon meg vigyázz, bele ne süllyeggy; ügyejj, hogy a mélyebb vizeknél le ne feküggjenek a bivalyok... Arra tarcs, a Zúgó fele, ott a csikósoknál maj lovat kapsz... Na, erigy! Hónap estefele itt legyél.

A bojtár megkongatta a bivalyokat, azok indultak, nem-sokára elérték a gázlót és hasig gázoltak bele a hínáros vízbe.

A bika még mindig mozdulatlanul állt, nézte a felkelő napot, a tőzeg is kojtol még egyre, de már mind fukarabbúl eresztette a füstcsíkot; vadliba sereg szállott fel valahol s átrepült a tájon örülten csatorálva. Azután szél kerekedett. A számadó levette a fejéről a sipkát, a két tenyerével átfogott egy hasas tejesfazokat és hosszú, nagy kortyokat húzott belőle. S utána körbeadta...

* *

Mikor eljött a másnap reggele, ugyanúgy itták a tejet, ugyanúgy szállt a tűz füstje is, mikor a róna felül kongatás hallatszott. Még nem lehetett kivenni, hogy ki is lehet a közeledő, mert a vízből felszálló párák függőnye eltakarta.

— Hogy ríti ember, az bizonyos — állapította meg a számadó.

— Csak nem a kordésbojtár...? — nyomta feljebb a sipkáját az egyik pásztor.

— Nahát bajosan! Hamarollanám! — mondta a számadó. — Nincs oka sietni. Estig kell megjönnie.

Pedig hát az mégis a kordésbojtár volt. Combíg gázolt a vízbe és verte a bivalyokat. Látszott, hogy igyekszik. Hamarosan a pulik is észrevették és elébeszaladtak. Mikor odaért, ledobta a kamzsit, leeresztette a gatyaszárat és odaállt a számadó elé.

— Aggyon Isten! Meggyöttem...!

— Ez nem lehet szípszerint — mondta a számadó.

— Pedig én feljártam a sorosokat... A kenyerek itt vannak és minden jól van, a rendje szerint... Hanem hát, hogy a Péteres uram meghótt, siettettek biz a.

— Meghótt...?!

— Megnyugodott biz ő. Oszt azír siettettek, mer hónap mán eltemetik. Oszt, hogy Ambrus bátyánk mennyen a koporsóhá. Ilyenkor így illik, azt mondták.

A számadó lehajította válláról a bundát.

— Merre van kend, Ambrus bátya...? Hajja mán kend?!

Péteres Ambrus már hajlotthátú, öreg pásztor volt. Az állás tulsó szélén ácsorgott. Hallotta a nevét s már jött is.

— Na?!

— Hát meghótt a kend bátya — magyarázta a számadó. — A gyerek mongya.

Péteres Ambrus megállt egy pillanatra, a pipát kivette a szájából s lassan megnézegette mind a két bocskora orrát.

— Bizony — mondta — vinsígünk vígin odajutunk... Szegíny, ű hát mán akkor nem il.

— Hát ű mán nem — mondta a kordésbojtár. — Hanem kendnek oda kell ám menni...

— Huva?

— A koporsójáhá. Mer hogy a mostani pap az ű fia. Hires, okos ember. Azt mondta, hogy nem lehet kend olyan pogán, hogy el ne mennyen.

— Pogán?

— Az!

— Azt mondta?

— Azt biz a!

— Oszt ű most a pap?

— Ű hát!

— Akkor maj elbúcsúztattya szípen az apját.

— El a! Maj meghajja kend.

— En?

— Kend hát!

— En oszt nem. Mer hogy én nem megyek el.

A bojtár nagy szemeket meresztett.

— Nem megy kend el?

— Bizony nem én.

— Akkor csakugyan pogán kend!

Péteres Ambrus ránézett a kordésbojtárra.

— Azt meg többet ne mondd, mert leütlek írte... Haszontalan... Mit tudod te az ember iltve-vóltyát, he?!

És hiába szolt Péteresnek a számadó, s a többi pásztorok is, megmaradt amellett, hogy nem megy.

— Húsz éve, hogy itt ilek a rítbe — mondta. — Azúta nem vótam sehún. Ennálam se vót senki. Idegen vónék én olyan nípek között. Nem megyek!... Hát hogyha mán meghótt szegíny, majcsak elnyugszik én nálam nélkül is.

És nem ment. De akkor nap nem szolt senkihez és pipálni se pipált és tejet se ivott.

A bojtár megrökönödve húzta ki a bivalyok járomszegét. A járom nagyot dobbant a földön, a pulik csaholtak, a gulya legelni indult s az álláson csak a tűz maradt s mellette a szárítkozó bojtárgyerek.

* *

... Eltelt három hét. A nádasban mindinkább előretört a tavasz; a vizeket ellepte a sulyomlevél, a füzek lombja megborúlt, nádsuttók nőttek mindenfele és csodálatos virágokat tenyészített a láp. A Zúgó gátjától egy tompavégű csónakot taszított el két pákász. Hosszú rudakkal dolgozott a két ember s a csónak gyorsan siklott. Egy fiatal ember, egy pap űlt a csónak orrában. Alatta két kève gyékény. űlt és hallgatott. Csend volt mindenfelé, csak a két rúd csobbant a vízben, mert a két pákász, mondom, dolgozott ám szaporán. A bucsai csapás mentére, a nagy tisztásra igyekeztek. A pap nem mondta meg nekik, hogy miért, a két ember meg nem kérdezte.

Mikor elérték a tisztást, jött fel éppen a nap. A gulya hevert most is az álláson, a bika középen állt, a tőzegtűz füstölt, a pásztorok meg pipáltak és ögyelegtek; egyike bocskort varrt, másika botot hajlított, a bojtár meg egy nagy bográcsban tejet forralt.

A fiatal pap kiszállt a csónakból és megindult az állás felé. Onnan már szaladt is a bojtár elébe, nehogy a kutyák letépjék.

Hát igen, Péteres Geró a fiatal pap annyira szívére vette a bátyja elmaradását, hogy kijött ide a számára idegen világba, mert a lelkire akart beszélni a nagy pogánynak. Ő maga alig ismerte, csak emlékezett rá gyerekkoráról: ilyen — s ilyen ember volt. Annyit tudott csak róla, hogy akkortájt vette be magát a rébbe szilajgulyásnak. Azóta nem látta. S hogy ennek már húsz éve. A család minden tagja, minden rokon, minden atyafi elfelejtette, eltemette, mint nem közéljükvaló rossz hírűt.

Na, de most ő im eljött érte, hisz akárhogy is van, mégis csak a bátyja, a vére. Csak nem engedi pogánymódon veszni. Hogy itt hulljon el a nádasban úgy, mint valami vad, minden vigasztalás nélkül.

Odaért a pásztorokhoz és köszönt. Azok felugráltak, megsüvegelték.

— Péteres Ambrust keresem — mondta és nézett körbe rájuk: melyik az? — A nagybátyám ő nekem.

A számadó előállott.

— Péteres Ambrusnak az öccse az úr?

— Az vagyok!

— Ahán! Isten éltesse sokáig!... Ambrus bátyánk ípp most ballagott le, oda ni, a fűzfák közé. Ott szokott mozdani. Ez neki a szokása. Jön ű mingyárt, megvárhattya.

— Inkább tán utána megyek — mondta a pap és indult is a fűzes felé. Úgy gondolta, hogy jobb lesz mindjárt egyedül fogni az öreget. Emberismerő volt és tudta, hogy a korholó szóra pironkodni szokott az elrugaskodott lélek.

Ment azon a nyomon, amin az imént a bátyja elment. Jól látta, hisz az a bocskorával megvonta az utat az arasznyi gyeppen. Csend volt. S hűvösség és halszag áradt az ingoványból. Már ott volt alig tizlépésre a bátyja mögött. Látta, hogy mosdik, aztán valami kendőfélével törli az arcát a napfele fordulva. Sietni akart, hogy végre odaérjen, de hirtelen megtorpant. Mintha hangokat hallana. Figyel, hogy igaz-e? És csakugyan... a gulyás, a bátyja beszél. És hallja is jól, amit mond:

— Vinsígemben, erőim fogytán ne haggy magamra ángem...

A pap áll, a léleketét is visszafojtja.

— Légy vélem, ha maj elborúlnak a szemeim; ha mán a főd maj ásitózik a csontyaimra, mer igen elfáratam és igen magános vagyok, én Istenem — sóhajt a gulyás és törli szakállas arcát.

A pap megrendül és leül a gyepre. Most fogta csak fel, hogy mi történik. Látja a leboruló fűzfák között a bátyja görnyedt hátát, hallja szaggatott hangját, amint mondja tovább:

— ...oszt, ha maj körülvesz a sötítésig, vedd eszedbe milyen egyedül is vagyok...

Túl a fűzes végénél vadkan csörtet át, de a gulyás rá se figyel, csak mormolja tovább az imát. Látszik, hogy el van merülve benne. Hajlott vállának minden mozdulatában, csendes, egyszerű szavainak melegségében, ott van a megsejtett Isten. Előtte csillog a víz, alakjára ráömlik a napfény s kétágra font hosszú farkoccsát veri a fűzfalomb.

Péteres Gerő, a pap alig bír uralkodni magán. Kiáltani szeretne roppant ujjongással. Feláll a gyepről. Szétnéz. Mögötte a tündöklő legelő, előtte ragyogó fűzfák az imádkozó gulyással, hátamögött az állás, a tűz, a pásztorok, a pihenő gulya, középen az álló, mozdulatlan bikával, aki félelmes, belemered a vöröslő napja s olyan, mintha kőből volna.

Valami mondhatatlan öröm önti el, érzi magakörül a megfoghatatlan tisztaságot, hallja a nádas zsongását és nem tudja magát tovább türtöztetni: lefut a fűzfák közé, hogy menél hamarább megölelhesse bátyját, a nagy pogányt.

...Ketten mennek aztán már visszafelé. Az állásról a pulik elébük csaholnak, s a pihenő gulya fölött szétterjesztett szárnyakkal átrepül egy gém.

Sinka István

TOLDALAGHY PÁL:

É J S Z A K A

A házak bezzeg meglapulnak,
hogy ránk köszönt az éjszaka.
De már is itt és ott kigyulnak
a lámpák és a csillagok.
Most olvasok —

S hogy olvasok, elandalít a mámor.
Oly bús leszek és vidám és fanyar
a holt betűk kis ákom-bákomától,
mit megzavar
egy-egy sudár jel, hosszú, mint az oszlop
és újra másík, potrohos nagyúr.
Úgy néznek szembe vélem, mint a posztok
egy éjszaka,
hogy ott őrködtek kint, a laktanya

előtt sisakban. Nézd, e csöppnyi pont,
mily izgatott, hogy fontosat jelentsen.
A sorból máris hirtelen kiront
s leáll.
Megérti őt jól testem és a lelkem
és készülődik. Ime, ásítok.
Aludni térek. Kis gyertyáitok,
ó, csillagok hát égjenek tövig
s aludjak én, mint alszik tán a róna,
ha éjbe dől és lustán csubukolva
az őszi ég esői öntözik.

HORVÁTH BÉLA :

A PÁPA DICSÉRETE

Az égbe úznek, üldözött keresztény,
A Kisdéd vizsgál mennybeli keresztjén,
A földi tűzbe bátran bele veszvén
Itt égj el érte, mint az eleven szén.

Gyulladj meg, edd a barna füstöt, égj el,
Te szövetséget kötöttél az éggel,
Te tündökölve birkózol a véggel
S a végzetten a Bestia letérdel.

A balga nemzet bukdosik, botorkál,
Bolyong a bűn, megfullad a komor táj,
Te mégse romlasz, bárhol tántorogtál,
Te Péteré vagy, boldog égi polgár.

A Vatikánban vigyáz terád Péter,
A Megfeszített Pápa megpecsétel,
Hogy meg ne lepjen döghalál, se métely
S a mennybe juss a római pecséttel.

De jól meg vannak jegyezve a birkák,
A nemzeteket Rómában felírták,
A zsarnokok a nyáját meg ne nyírják,
A Pápa jár a nyáj után mezítláb.

**A Pápa virraszt világ szakadtáig,
A tengerek s a tavak apadtáig,
A csorba föld a csillagokba mállik,
A Pápa őríz minket mindhalálíg!**

**A szalma zizzen, jó nekünk a jászol,
A századokban nyájadra vigyázol,
Te hizlalod az égnek, égi Pásztor,
Az öröklétnek minket leigázol.**

**Te pillantasz a véghetetlen éjbe,
Te üldözöttek bátor menedéke,
Te mentesz minket Isten kebelébe,
Te fegyverünk, te bonthatatlan Béke!**

**Hát jöjjön, jöjjön, jöjjön már a jobb kor,
Vezess az égbe minket, égi Doktor,
A nemzeteket dajkád föl a porból,
A csőcseléket csald ki a nyomorból.**

**Bocsásd belénk a buzgalom kegyelmét,
Ne csak bajunkra dőljön a verejték,
Kerek világon minket senki sem véd,
Hát szólj, a szegényt nagyon meg ne verjék.**

**A szabadságot tőlünk elkobozták,
Hát legyen végre általad igazság,
A saruidnál sírjon a gonoszság
És járja meg a szigorú Kanosszát!**

**A császárokon uralkodsz te, Pápa,
Krisztus küldönce vagy te, föld királya,
És vagy tüzet, vagy csilagot kínálva,
Te küldesz minket Isten udvarába.**

KÖNYÖRGÉS A SZENT MAGYAR BIRODALOMÉRT IS

**Atyám, szeresd a szentek birodalmát,
A koronánkat és az arany-almát,
A Duna völgyén mind uruknak vallják
A németek, a tótok és a balgák,
A hitszegők, kik húsunkat harapják.
Rettegje szent királyunk drága karját,
Romolhatatlan örök diadalmát
A sváb, a rác, a román és a dalmát!**

Horváth Béla

DEMÉNY JÁNOS:

DÉVAVÁRA

Avar-domb kincse

A ma nagy magyar génuszai kincset, tüzet, forrást keresnek a szenvedő Jelen alatt. A kincs nemcsak a nagy Multra utal, ígéret a nagy Jövőre is. A hagyományok tüze közösségbe melegíti a síri bujdosókat, a megtalált forrás vize új erőt ad a lankadt inakba.

Prohászka naplójában ilyen tünődésekre bukkanhatunk: „A kultúrák s a kultúrközpontok s az élő nagy kultúrhordozók, költők, írók, emberek, szentek mind csak egy ideig fénylenek. Forrásaik kiapadnak, Assisi is valahogy kiapad. De az különös nálunk, hogy... a források ki nem apadtak, de betemették; a tűzhely ki nem aludt, de széthányták; s így a források még fakadni, gyöngyözni s a paraszak még virítani tudnának, ha rájuk akadnánk, ha megtalálnók. ha fölismernők. A magyarság, a kereszténység lelke ki nem adta erejét; sok fel nem használt elem, sok szén és leköttött hő várja a feltáró kezét a történelemnek, várja a nagy idők alágyujtását!”

Más alkalommal azt írja, hogy „elő kell dobbantani a magyarság kincseit, de nem csárdástjáró lábbal, hanem a szántóvető és arató lépések megfeszülésével...”

Ezeket a kincseket keresi *Ady* is, mikor így énekel:

<i>Vad népe Bajánnak,</i>	<i>Vad népe Bajánnak,</i>
<i>Véres fejű avarok</i>	<i>Béna lesz már a kezem:</i>
<i>Nekem üzentek:</i>	<i>Asok, csak asok</i>
<i>„Vad népe Bajánnak,</i>	<i>Vad népe Bajánnak,</i>
<i>Neked kincseket hagyott.“</i>	<i>Azt a kincset keresem.</i>

Kodály figyelmeztető szava: „A tűznek nem szabad ki-aludni.”

Bartók szarvaskirályfia „csak tiszta forrásból” kíván inni...

De mi is ez a kincs, ez a tűz és ez a forrás?

Ily különböző életsodró génuszok milyen közös értékek meghirdetésében visszhangozzák egymás szavát?

Szabó Dezső egy keleteurópai ideológia fókuszába látja bele a magyar parasztságot: „Ha akadnának nagy álmú, hősi elszántságú tiszta építők, micsoda történelmi katedrális lehetne építeni veled az új idők küszöbére!”

De ugyanekkor a középkor felé is tekint. Már 1920-ban megírja, hogy mit látott meg, mire döbbsent rá párizsi útja alkalmával. „Hogy minden, ami sub specie aeternitatis szép, nagy és nemes, a régi nagy lelki egységek termése volt. Egység, egység, egység: ez lett életem örök refrénje.” „Hogy a katolicizmus, gyermekkoromnak ez a máglyás, inkvizíciós, Ar-

buez Péteres, Johanna pápás prikulicsa,* az embertörténet legnagyobb csodája volt. Hogy örök időkre rátalált az emberi lélek azon törvényeire, melyek alapjai minden közösségnek. Hogy dogma, hierarchia, disciplina nélkül nincs emberi teremtés.”

A „Tanulmányok és jegyzetek” közé ezt a megdöbbentően időszerű gondolatot is berója: „Ó ti, kik a jövő felé mentek, régi hitelnél hitebb hittel, a középkortól tanuljátok el azt, ami mindig ember.”

„A magyarság, a kereszténység lelke ki nem adta erejét...” — idéztem Prohászka. S Szabó Dezső ugyanezt mondja, mikor leírja ezt a missziós parancsot: „A kereszténység és magyarság életkérdése, hogy minden életképes gondolat szárnya legyen, hogy a legszélesebb emberiséget s a legmodernebb, a legtágabb szociális haladást jelentse. Hogy a kereszténységnek és magyarságnak kell az örök emberi forradalom élére állani.”

Nehéz lenne két ellentétebb magyar génuszt találni, mint Prohászka és Szabó Dezső. S ha két ily homlokegyenest ellentétes karakterű génusz egy bizonyos kérdésben mégis oly meglepő egyezést mutat, akkor kell ott valami nagy-nagy igazságnak lappangania!!! Olyan igazságnak, amely mellett minden más — eddig oly végzetesen óriásnak érzett — ellentétnek is: liliputivá kell zsugorodnia!

E nagy igazság fényében szálljunk most alá a keleteurópai mult középkori történetébe s hozzunk fel onnan egy-két aranyzalat — dús palástra emlékeztetőt —; s tekintsük végig a középkori mult keleteurópai történetét egy-két gondolat futó villanásában.

Szent István birodalmának hivatása Kelet-Európa megteremtése volt. Amikép Nagy Károly célja Nyugat-Európa népeinek olyan egyetlen birodalomba építése volt, amelynek világi feje a császár, egyházi feje a római pápa, — ugyanez volt a cél Kelet-Európában is: az itt élő népeket olyan egységes birodalomba szervezni, amelynek világi feje a magyar király, egyházi feje a római pápa. A szentistváni birodalom lassan, de biztosan haladt e nagy program kiépítése felé. III. Béla idejében egy csodás keleteurópai rügyfakadásnak vagyunk a tanui.

Egy század során azonban az Árpád-ház lejtőre jut; egy Kún Lászlóban a Róma ellen vonuló Attila dühe él, Attila méltósága nélkül. S mikor a török óriás előreveti komor árnyát: még nem akadt egy Hunyadink... De akadtak az Anjouk, kik miközben a délszláv nép lelkében a törökverő Kraljevic Márkó legendája szövődik, — távoli álmokat szönek.

*T. i. a protestáns nevelés és a liberális középkor-szemlélet hatása alatt...

(Ezek az idézetek egyébként egy fontos jelenségre világítanak rá: az apokalipszisban „szétáradó” típusnak neveztem Szabó Dezsőt, most látjuk, hogy életfejlődésének egy pillanatában közel volt hozzá a kristályosodás.)

A birodalom-idea mellett álló Dante kortársának: Dubois Péternek művében már kibontakozik egy nemzetközi államszövetség gondolata, melyet az Anjou-ház épp úgy igyekezett a maga javára kiaknázni, ahogy ma a világháború után a Nemzetek Szövetségét a Brit-Frank imperium. — Amíg a magyar közvélemény mit sem akart tudni az országot — hír szerint — pápai hűbérül felajánló Anjoukról, addig a szent-szék — első ízben! — nyíltan kilépett semlegességéből. De az a pápa, aki ekkor Szent Péter székén ült (VIII. Bonifác), Dante poklának bugyrában kuksol „fővő talpakkal, s lefelé a fejjel”.

Az első Anjou első dolga: elveszti a déli tengerpartot s Erdélyt, s kárpótlásul a magyar-cseh-lengyel szövetségen dolgozik. A Bazarába vajda esete a magyarság keleteurópai egyensúlyának első megbillenése, az Árpádok konnaionalista politikáját felváltó Anjou-imperializmus a keleteurópai rügy-fakadást tiporja malomkövek alá. — Dante figyelő szeme meglátta a Magyar Birodalom évszázados erős alapjainak megrendülését, Színjátékában nem véletlen ez a figyelmeztetés: „O beata Ungheria, se non si lascia piu malmenare” (Oh boldog Magyarország! csak ne hagyja magát félre vezetni már...) S a mi Adykn mély ösztöni meglátását jelzi az, hogy őseről szólva büszkén vallja: hogy habár „Árpáddal jött, magyarul élt”, mégis: „Anjouknál kopját nem törött”...

De az Árpádok alatt felgyült roppant helyzeti energia még néhány évszázadig előre lendíti a magyarság sorsát. Hunyadi nándorfehérvári diadala nyomán a déli harangszó Kapisztrán keleteurópai kereszties parasztságának dicsőségében hirdeti a középkori magyar lélek töretlenségét. — Am annakidején az Anjouk új tervű szándékaiknak új nemességét, hűbéreseket emeltek magukhoz (nem a legsimábban: miként a párját ritkító Zách Felicián eset is mutatja) — innen, hogy a csak Hunyadi személyes zsenialitásával s a ferences hit (Kapisztrán!) izzó erejével összeforrasztott keleteurópai népek nagy nándorfehérvári győzelme után, az egymásnak omló keleteurópai „tejttestvér” népek mellett, a Dózsa forradalomban egymásnak zúdult a tudathasadt, kétarcú magyarság is. A középkori magyar lélek eltakarja arcát, a vöröskeresztes fehér lobogók lehanyatlanak. A ferences hitben sugárzó Buda mitoszára pernye száll...

Már a kún király történetírójának: Kézai Simonnak Attila-ideológiája árnyat vet Budára. Mikor pedig 1514-ben — Dózsa leverésével egyidőben — Werbőczy megfogalmazza a „Homo Scythicus” öntudatát: a magyarság nemzetekfelettségének feladását pecsételi meg. És alig egy évtized múltán beüt a magyar történelem évszázados éjszakáját hozó Mohács. Buda ideája a tudatalattiság mélytengerébe süllyed.

A délszláv nép lelkében pedig egy csodaszép legenda szövődik. Mikor beköszönt Mohács: a rege hőse, *Lelt Simon* előtt felnyílik a vezeklés börtönének ajtaja s a becsukott ajtó kulcsa a Duna titkába hull...

A bujdosás reménytelenségében még egy időre a prédikátorok szava érces. A XVI. században Bornemisza Péter „Cantio optimá”-jának egy versszaka azonban már így kesereg:

*„Engemet kergetnek az kevély németek.
Engem környül vettek az pogány törökök.
Valljon, s mikor leszen jó Budában lakásom?”*

A magyarság ma kis nép, — és számára a birodalom-idea mégsem idegen. Kis népek eszmékben nőhetnek nagygyá, mint ahogy nagy népek törnek össze, ha letérnek eleve kirendelt útjukról. A mult századvég milléniumi magyarsága területileg nagyobb volt, mint a mai, — de a lélek ott görögtüzekben puffogott el, míg itt mélységekbe szállón néma. — A magyarság ma szinte végleg elvesztette keleteurópai primátusát, de ma is természetes véredényhálózata Keleteurópának. A magyar történelmi mult esett századai is át meg átszövik nagy térségeit: északon az Oceanum mellett Balassa sóhajtott vissza hazájába, délen a Zrinyiek azúr tengere terült el, keleten a Márvány-tenger mormolása fojtotta el Mikes zokogását. De a magyarság Trianon óta szétszórta, mint bármikor is valaha: „Ha Magyarország jóval kisebb is lett, a magyar szétszóródási terület a Fekete-tengertől Prágáig és Macedóniáig ér. Egy kis népnek ekkora területen szétszóródnia vagy halál, vagy küldetés. Halál: ha az ő magyarságának ezen a területen semmi értelme sincs; küldetés, ha magyarságával, mint a zsidó-kereszténység egy eszmét hord szerteszt” (Németh László).

Mi ez az eszme?

A szentistváni keleteurópai birodalomban kibontani és megszervezni az új Európa legtisztább, legigazibb népi életformáját; s ebben a tervben éket verni egy pánárja és pánmongol törekvés lehetőség közé.

Keleteurópában a nyelvi alapon való tagoltság megvalósíthatatlan, sem a multszázadi francia nemzetállam-fogalom, sem a modern német népi elv értékálló formákat nem bont. A külső nation és Volkstum impulzus után végső megoldás egy belülről kifejlődő szentistváni-népi univerzaliztikus birodalom.

A szentistváni népiség azonban már szinte félezred év óta atlantiszi világba süllyedt, csak a legmagasabb hegycsúcsok maradtak ki égfelé meredve. A szigeteken lakók egymással egyre kevesebbet érintkezve: egyre kevésbé értették egymás hangját...

Amikor még fejlett irodalmi élet nem pezsgett, megvolt a lehetőség, hogy a keleteurópai nyelvek egy nagyobb csoportja közösalapú (hígyjük, hogy a magyar) típusú fejlődjék. De az irodalmi kibontakozás elkésve, már a szigeteken zajlott le.

Ilyen módon a német és olasz népi egység megteremtéséhez hasonló jelenségeket Keleteurópában nem várhatunk. Egy „piemonti” arányú egyéniség sem tudná 500 év törté-

nelmét visszacsavarni: ez épp oly történet-, sőt természetellenes lenne, mint a múlt század 30 milliós magyarságot álmódó ábrándja — magyar nyelvtan alapján... És a természet és történelem bosszúja kegyetlen.

Szerencsére nemcsak nyelvében él a nemzet, sok minden másban is.

Egy szemnyitó példa: Bartók Béla nem a magyarság egyik legnagyobb írója, költője, — hanem (Kodály Zoltán mellett) legnagyobb zenegéniusza. Művészete minden ízében magyar. De... találunk a művei között több román, szlovák, rutén, bolgár, stb. alkotást is, s bizonyos mértékben egész művészetét — a magyar primátus mellett — a környező népek számára megadott „autonómia” determinálja. — De hogy lehet mégis minden ízében magyar? — Ugy, hogy géniuszának izzó kohójában ezek az elemek is magyarrá alakultak.

Am Bartók működésének első úttörő szakában néhány derék nem rég magyarosodott sváb (egy pár magyar Vazullal együtt) magyarabb akart lenni a magyarnál s Bartókot a magyar zene hazaárulójának bélyegezte. Nos: remélem az Árpádokat nem tartja hazaárulóknak, ha tán oly messze földeken nem is lobogtatták meg a magyar lobogót, mint a meszsi-álmú Anjouk. Mert vajjon Bartók azzal, hogy a magyar zenekultúra búvkörébe tudta vonni a környező oláh és szláv néplelket, nem tért-e vissza az Anjouk jószándékú, de mégis csak idegen alkatú politikájáról az Árpád-dinasztia mélyösz-tönből cselekvő faji alapjaira? *Vajjon...?*

Bartók zenéjében magyar és román immár közös sorsot találhat, a magyar büszke lehet az eszme magyarságára, a román pedig boldog egy magasabb kultúrkör felszabadító légkörében. — Lám: van a nyelven kívül más is, ami összefűzhet... de ne menjünk mindjárt a jövő zenéjébe, maradjon ez legvégére, most haladjunk csak lépcsőről lépcsőre tovább.

A nyelvi elkülönülés ellenére is: Szabó Dezső helyesen állapítja meg azt, hogy „A nyugateurópai népek (angol, francia, belga, holland, olasz, német stb.) pszichikai képletük ropant különbözőségei dacára is, bizonyos közös vonásokat mutatnak, melyeket a nyugateurópai ember elnevezés alá összegezhetünk. Ugyanígy Keleteurópa népei (magyar, lengyel, szlovák, horvát, szerb, román, bolgár, török, görög stb. stb. — a cseh inkább középen álló képlet —) a különbözősítés igen nagy arányai mellett is mutatnak fel olyan közös vonásokat, melyeket bátran összegezhetünk a keleteurópai ember neve alá. Természetes, hogy ez nem definiálható, összes elemeire nem analízálható képlet. De kétségtelen, hogy e népek egész lelki atmoszférája, tudattalan és tudatos lelki elemeinek egybehatása mutat ilyen közösséget.”

Ez a közösség pedig — észrevehetjük — Keleteurópában jóval harmónikusabb, mint nyugaton. Egy bolgár és szerb, vagy bolgár és román közt átlag kevesebb az alkati különbség, mint egy francia és német, vagy akár egy bajor és porosz között. Egy lombardiai és egy szicíliai olasz egy irodalmi

nyelvet beszél, de fajilag semmivel sem homogénabb, mint egy magyar és egy szlovák, akik pedig nyelvileg vad idegenként állnak egymással szemben. A keleteurópai népek ugyanis a sűrű hunn-török-tatár uralmak alatt bizonyos közös mongol és török elemet szívtak magukba, amely arcukat bizonyos mértékig egymáshoz harmonizálta. Az pedig, hogy a magyarság már eredetében keletről szakadt Keleteurópába: vezérserepét biztosítja e mongol-török elemet magukba szívó, javarészt szláv népek gyűrűjében.

A keleteurópai népeknél megindult nagyarányú néprajzi kutatások, atlantiszi világban járva, a paraszti élet emlékeiben egy régfelejtett mély sorsközösségre döbbennek rá. Ma válik ismét tudattá, hogy a keleteurópai népek lombozatának gyökérzete összeszővött és terebélyes; messzebbre nyúlik, mintsem képzelnök. A keleteurópai népek „tejtesvérek” (Németh László): közös hagyományok őrizői. „A dunai népek szomorú századok során urak hatalmába estek, de ádáz uraik alatt kicserélték ruháikat, meséiket és dalaikat” (Cs. Szabó László). Persze igen nagy különbség van például a magyar és román népzene között, viszont kell ott valami rokon bánatnak lenni, ahol az elnyugatosodott, cigányzenén nevelt magyar fül ősi magyar és román dalt egyformán „oláh”-nak érez... Az érzélemvilág, az eszmevár, a prehisztóriába temetett sors: mélyről bukkan fel, — atlantiszi léleknyelvét a tengerből kikerkedt szigetormok Bábellé zavarodott lakói ma még nehezen értik, de ha egyszer megismerik és megtanulják: azt jelenti, elmúlt a vízözön. S a történelem órája nehéz kongással jelzi az időt, hogy időszerű lesz ezt az elfelejtett nyelvet végre megismerni s újra megtanulni.

Egy ázsiai erejű hunn (avar) birodalom teremtő életformáját egy keresztény kultúrközösségbe építő misszióban: az ázsiai alapalkatú, de európai lelkű magyarság őrzi. Századok viharába temetve is: él a szentistváni népi magyarság. Avar-domb kincseit ásta el itt a mult, s ezt a kincset találjuk meg ma. Prohászka, Ady; Kodály, Bartók; Szekfű, Szabó Dezső; sőt Babits is és Németh László, — mindnyájan itt ásnak...

A magyar Géniusz vezeti a magyarságot e nagy kincs felé. Mint a monda legendás csodaszarvasa: csalogat a lélek föntjére: fel... Agancsa hegyén égő lángok s fénylő kereszt homloka fölött...

Balkán: Hellász utóda

A keleteurópai népeket a sűrű hunn-török-tatár uralmak bizonyos mértékben közös faji alapra harmonizálták s hozzá hangolták a legkeletibb, de ugyanakkor a legnyugatibb — szóval a legnagyobb létsugarú — magyarsághoz. Az uralkodó faj a magyarság volt, de egy uralkodó szellem és egy életközösség metafizikai erejében. Ez az uralkodó életforma pedig a „görögség” volt.

A görög kultúra a Balkán-félsziget csúcsánál terült el: itt

virágozott ki és innen sugározta bűvös szellemét szerte a világba. Ez a kultúra Sokrates után válságba indult: mély- és magaskultúrára hasadt. A mélykultúra tovább őrizte az ősi szellemet, a magaskultúra pedig egyiptomi és szír dekadenciába hullott. A dekadens kelet minden népe görög köntöst kezdett öltetni, ugyanekkor azonban észak fiatal barbár népei nem nevezték magukat görögnek, de a valódi görög életformát tették életelejüké. A Kárpát-medence felé gravitáló magyarság is ebben a mélygörögségben találta meg azt a magasabbrendű életideált, amelybe faji kultúráját szívesen szőtte bele. Hisz ez a szellem s életforma könnyebben áradt belé, mint a kezdetben oly idegen kereszténység; rokonabb volt és természete mélyéből ismerős. Mikor aztán Szent István Byzánc helyett Rómát választotta, nem ezt a görögséget tagadta meg, hanem a görög magaskultúrát. Az Árpádok hatalmukat elsősorban délkelet felé akarták kiépíteni; mikor III. Béla uralkodásának kezdetén Mánuel mellett magyar segélyhad harcol a török ellen: egy görög életformájú, keresztény vallású, török fajú nép segíti a dekadens máz-görögséget egy török fajú pogány néppel szemben...

(III. Béla görög-magyar uniójának tervében szükségképpen ott húzódtott a római katolicizmus és ortodoxia közötti unió gondolata is. Hisz minden politikai gondolatnak van egy tudott vagy akár önkénytelen vallási problémája is... S a nagy egyház-törés sebe még nyitott volt, könnyen egybe-forrasztható.)

De szomorú századok során a magyarság is megismerte a „kultúr-dualizmust”: a XVI. század során véglegessé vált a magas- és mélykultúrára hasadás. A magyarság mélygörög életformája történelemalatti életre szorult.

Ma azonban a történelemalatti életek a történelembe bukának fel. S ez a görög életforma is: eszménnyé válik.

Németh László Európa egyre nyilvánvalóbb szervi elégtelenségét figyelve így ír: „A latin szellemben ott csillog az érzékelés öröme, az élet világossága, de nem elég komoly ahhoz, hogy Európa ügyét magára vegye. A német elég komoly és vallásos, de tökéletlen az alakító ereje, az érzékisége. A szláv vallásos, a maga módján érzéki is, de alaktalan imbolygó nedveiből kristályok nem képződnek. Vallás, érzékiség és alakítóerő a görögökben volt együtt utoljára — azóta talán a középkori dómépítő franciákban s az újkor folyamán egyszer-ször egyszer az angolokban.” S „a magyar nem rögös, mint a német, nem amorf, mint az orosz, hanem lírája tanúsága szerint is kristályosodásra hajlamos.” — Ez a kristályosodás pedig egy új ember-természet, egy görög teremtő-állapot. A magyarság tehát egy fényes új görögség megvalósítására hivatott; arra, amit egész Európa, a választott német néppel az élen, a középkor bukása óta oly szenvedélyesen kutat. Európa teremtő életgyökereinek kutatásában a német nép volt a választott, de a megvalósítást más nép is véghezviheti... A németiség ma: legtöbbet valósít meg e görög teremtő-állapotból az új

birodalmak között, de a görög életforrások nem a thüringi erdő s nem a Harz hegység mélyeiben bujkálnak...

A balkáni mélygörögség a Balkánt egész a Szudétákig nyomta fel, egész Kelet-Európa népiségét ez szötte össze. Fajában törökös elemeket vett fel, életformájában görögséget. Hogy ennek a népiségnek közös görög érhalózata van, legjellemzőbb bizonyíték: a németek a görögség mellett szinte ösztönösen a kelet-európai népi lélek felébresztésében is irányt mutattak; mindkettőre egyaránt döntő indítást tettek. Azt mondhatjuk, a németiség szomjának a görögség és népiség egyazon életlényeg megközelítése volt más és más oldalról.

Azonban természetesen, hogy a problémákat a németeken kívül mások is látták, — csupán a németiség bontakoztatta életproblémává, sorskérdéssé és szenvedéllé...

Bajamonti Gyula splitti népdalgyűjtő hasonlította először össze jóval Grimm Jákob előtt a népepikát Homerosszal. A görögség és a balkáni népköltészet közötti hasonlóság megragadta Kunics és Zamagna, a görög eposzok fordítóinak figyelmét is, akik különösen mély összefüggéseket találtak Homeros hőseinek és egy, a Balkánon legősibb állapotban élő — visszamaradt vagy visszafejlődött — népnek: a morlákoknak élete között. Ez utóbbi gondolatról Bajamonti irt is egy értekezést („II Morlacchismo d'Omero”), melyben nemcsak poétikai, hanem morális morlákizmust is lát Homeroszban fennforogni s a homeroszi jelenetek ábrázolásánál többször felkiált: „Lehetséges valami, ami inkább volna morlák?” — Majd Mestrovics Iván szerb népdalgyűjtő Sztojan Jankovics fogságát említi, mely a Penelope-motivum nagyszerű variánsa. A bolgár Szlavejkov Pencsó pedig népdalgyűjtésének előszavában mondja, hogy a Bazsalikom című hamisítatlan bolgár dal Dieterich Károly német tudós megállapítása szerint a Hero és Leander legendájával egyezik.

Goethe — ugyancsak erősen figyelt a délszláv balladák felé. Aszán aga nejeinek panaszdala az ő útján került Herder gyűjteményébe. — A népi gondolatot Rousseau tanai keverték fel, azonban Montaigne már jóval előtte idealizálta az ősi közösségeket, s ő volt a népköltészet fogalmának felfedezője is. De miként a görögség a dalmát és délszláv tudósok után a németek: Goethe, Nietzsche, Otto szellemében nőtt egyre gigantikusabb és termékenyítőbb problémává — a népiséget is, a franciák kezdései után, a németek emelték teremtő-ideává. Herder nagyvonalúan foglalkozott a szláv népdalokkal s ugyanekkor plasztikus formában megteremtette a népi ideát is.

A német lélek fausztói vágyát: Kelet-Európát, — így érthetjük csak át kozmikus valóságában. Ebben a távlatban érthető meg, hogy a Balkán miért magnetikus televény a németiség számára. — S ez mindaddig így lesz, míg a Balkán vezérlésére és felemelésére hivatott nép fiai be nem töltik népük sorsrendelte szerepét... Ma már kezdjük ismerni a „*paraszt*” szó nemes értelmét, de a „*balkáni nívó*” még a nívótlanságunk jele... Hisz *épp a mi nívónk* parancsolja egy glóriás-fényű

Balkán-kultúra megteremtését, — s ehhez erőt a szellem öntudata ad!

Goethe Faustja, aki a klasszikus Helénába szerelmes, csak akkor gyógyulhat meg, ha eljut a hellén világba. Azonban Arkádia virágos barlangpalotájában a Heléna és Faust csókjából fakadó Euphorion, ifjú hősként nagy harcot keresve, ikaruszi zuhanással hull szülei lábához vissza s tovaszálló lelkének hívó hangjára Heléna, mint illanó káprázat, tűnik tova Faust elől...

A németiségnek messze útra kellett menni a görögségért, nekünk csak a kezünkbe kell venni az ásót s Avar-domb kincsét keresve: a mélybe ásni...

A németiség vágyában élő népi és hellászi gondolat szintézisének legkifejezőbb szimbólumát Goethe fejezte ki akkor, amikor a Vuk Karadzics révén megismert „Kraljevics Márkó” szerb hősdalt durvább formájú Herkulesnek tartotta. — Mestrovics a munkásságával igazolta azt, amit Grimm Jákob kimondott, hogy a délszláv népdal „szerbokroáciai”, amely tehát nem ismeri a dialektikus nemzeti határokat. Valóban: az említett Márkó királyfi a bolgároknál is feltűnik, mint Márkó király (Kralj Marko, Prilep-i uralkodó a XIV. századból) és a román népmonda is Márk vitézről beszél.

Ennek a típusnak magyar megfelelője: — Toldi Miklós.

A magyar irodalomtörténetírás atyja: Toldy Ferenc a Toldi mondát a Herkules monda utódjának vélte. Ma már kimutatták a Toldi-mondakör rokonságát a francia Parcival mondák legősibb formáival. Mindegy: hisz a görögség egész Európa ősforrása volt. Hogy Nagy Károlyt vadászat közben egy tündéri szarvas csalta el Karlsbad gyógyító forrásaihoz: nem dönti meg hitünket a mi csodaszarvasunkban. A görög lélek nagy vándora, Herkules, ha nagy kerülővel is, de mindenestre nálunk tért „haza”. S Keleteurópa Parcivalja csiszoltabb Herkules, mint Kraljevics Márkó.

Töretlen erővel áll az Időben ez a paraszt-Apolló, „mutatván az utat, hol Budára tér el...”

Dévavára

= a legrégebb keleteurópai vár, amelyről a balladák mesélnek. Szelleme a legmélyebb rétegekből merít, szimbólikája dús, szinte kimeríthetetlen. A magyar *Kőműves Kelemen*, a román *Manole mester*, a bolgár *Ana* — a néplelkek árnyalataiban másként és másként variálódott, de ugyanabból a tűzből pattant ki. A bolgár hidat épít („Hidépítés”) — egy bolgár népmese szerint Jézus azért szállt a mennybe, hogy hidat építsen a mennyország és a föld között —; a román zárdát emel („Ardzesi zárdá”) — orthodox kultúrkör! —; a magyar pedig várat épít.

A várépítés nem a hódító Attila szelleme, hanem azé a szellemé, amelyet Attila elfojtott: az építő Budáé.

Dévavárát („Déva” nem jelent mást, mint dák nyelven

várat) nem tudják felépíteni, amit egyik nap építenek, másnap összeomlik. Mit kellene tenni?

Rossz az alap: bele kell hát építeni a lelkünket s ideát adni a várnak. — De a lélek még nagy álmokat akar: a szabadság délibábjait kergeti.

Prometheuszi vágyban tüzet akar adni a földnek, de az égi hatalmak bilincsbe verik; a befalazott Kőműves Kelemené fiacskája hiába hívja anyját, szorítja a kőfal, immár nem szabadulhat.

Lelkünket egy ideába kell építenünk, mindaddig nincs szabadság, csak ideák korlátai között virágozik ki a lélek pompája. A délszláv monda Lelt Simonja is: a vezeklés börtönében tisztult meg. Sötét börtönének nyirkát a szenvedései fölé hajló Isten napszeme szárította fel.

A magyarság lelkét az idea-várba Szent István építette bele. S aki fellázadt ez ellen, a lázadás örök magyar szimbóluma lett: Koppány.

Szent István vagy Koppány ugyanaz az alternatíva, mint Buda vagy Attila.

*

Dévavára — hittel hiszem — Avar-domb rejtett kincse fölött épült fel, — a ma nagy magyar géniuszai Avar-domb kincskeresői, miként állnak hát szemben Dévavarával?

Melyikük választja Szent István s melyikük Koppányt?

De előbb említsük azokat, akik egyiket sem választották.

Ady Endrében mindvégig valami tragikus kettősség élt: Nyugat vagy Kelet, Krisztus vagy Antikrisztus, Ave-Mária vagy Hopp-Sári váltakozva bokáztak lelke örvényeiben. Ebben a lélek-örvényben azonban a magyar lét minden problémája felszínre került. A költő életfejlődése során ez a tragikus kettősség nem a megoldás felé, hanem egyre mélyebb víziókká tárgult. Szent István vagy Koppány? — egy versében ott világoz a belső gyótródás, mindennél kifejezőbben. „Halj meg már bennem... békétlen Koppány, hunn ördögök fia...”

Bartók zenében fejezi ki mindazt a lélek-örvényt, amit Ady szavak mágiájában varázsol elénk. A keleteurópai népköltészet feldolgozott gyöngyszemei s néhány mesejáték: mit sem „mondanak”. Ady és Bartók dévavári lelkek, de a szimbólum két értelmét, hogy vajjon robbanjunk-e ki Dévavarából, avagy beépített lelkünkkel erősítsük-e meg? — nem döntik el, csak a problémát határtalanul kielevenítve, dionysosi nyugtalansággal, erőváltos árammal telítve: életre hívják.

Kodály legutóbbi műve: „Ének Szent István királyról” hitvallás a szentistváni magyarság mellett. Prohászka Szent István mellett áll; mint az életszentség csúcsain járó katolikus lángelme, nem is állhatott máshol...

De Szabó Dezső Szent Istvánal szemben Koppányt emeli szimbólummá, de olyan Koppányt, „aki már ezer évet tapasztalt és szenvedett Európában”. „És ebben a modern Koppányban — mondja Szabó Dezső — már kiegyenlítődött az európai ma-

gyarság ezeréves tragikus kettőssége. Mert ez a modern Koppány felszívta magába a szentistváni magyart.”

Ez a szabódezsői gondolat azonban nem elég szabatos. Hisz az a Szent István, aki én Koppánnyal szembehelyezek: már felszívta a koppányi magyart... Ahogy ugyanis alap a Kelet és a görögség, ilyen értelemben Koppány is alap, — *de nem az egész magyar lét értelme*. A kereszténység a pogány világ betetőzése, s Koppányt azért vágják négyfelé, mert — hogy úgy mondjam — „csúcs” akart lenni alap helyett. Az a magyar fajiság, amely nem öncél, hanem eszköz a keresztény lélek újszínű, dúsabb kibontakozásához, mindennél nemesebb s értékesebb. — Lehet, hogy ezzel szemben Szabó Dezső a sub specie aeternitatis magyarság hitvallója. Lehet, hogy a magyar fajiság benne összpontosul, minden bűn és erény távlatában. De a legtisztább orosz szellem — Szolovjev — mondotta azt, hogy „minden nép Istennek egy gondolata és nem az a fontos, mit gondol magáról, hanem mit gondol róla az Isten az örökévalóságban.”

Ma már Szabó Dezső egyre megértőbb Szent Istvánnal szemben, de vajjon miért volt akkor az az elsodró erejű koppánykodás egy nagy életen át?

Ennek az írásnak az elején Szabó Dezső néhány csodálatos meglátását idéztem. Életének kristályosodási pontjai lehetnek volna ezek, de lelke nem tudott köréjük melegedni. A katolicizmusnak csak a politikuma ragadta meg képzeletvilágát, misztikumá mindenkor távol maradt tőle. A katolicizmust az ész vallásának tartja (!), persze hogy szívében nem gyuladt fel e meglátások nyomán az a láng, mely még időben megérezte volna vele a szentistváni magyarság szellemét.

A dévavári sorsézés történelmi gócföldje, „szentélye”: Erdély. Szilvánia, erdők helye, tündérország. Zárt egység, amely legjobban tudott ellentállni századok viharainak. A középkori Magyar Birodalmat szétdúló törökkel szemben ez a fellegvár tartotta magát, nemcsak fegyverrel, de életformában is. Gyepüvédő szellem él itt, amely a lélek hajdani üzeneteit tisztán őrizte s ugyanekkor „magyar gyűjtőlencséje volt minden kultúrális sugárnak” (Ady). — Németh László romániai útja alkalmával (1935-ben) látja Csik-Somlyó és Szentmiklós zarándokhelyeket: „Szerencsésebb viszonyok közt ez a táj, — a régi árpádkori határtemplomöv, a kereszténység gyepüje — kétségkívül alkalmas lett volna rá, hogy új, magyar színű katolicizmust fejlesszen ki, fenségében a középkori franciával vetekedőt.”

Erdők helye: Petőfi éles kontúrként még az Alföld szerelmese, de Ady Szilvániából, erdők helyéről jön, hová bércek emlékével. Prohászka idegenből jön, de belőle is ki-kittör „a magaslati, hegyvidéki lélek szenvedélye”. Erdélyből nő ki Szabó Dezső és ide tér csakhamar Bartók és Kodály is.

Ady versében így húzódik meg Erdélyben a dévavári lélek: „Valahol, Erdély ősi szögében titkos, nagy kőház. Ósdi, mállott. Alatta mélyen, bús boltok alatt süket falak őrznek

egy diákot.” És ez a diák: „vár, hogy sír a zár s hogy fölenged az átok.”

Bartók operájában, „A kékszakállú herceg várá”-ban, a nő a várba világosságot hoz, s amint továtúnik: ismét sötét lesz... Rokon gondolat van „A vár fehér asszonya” című Ady versben is.

Keleteurópa és új középkor. Ezt a két ideát állítottam fel a „Keleteurópai Vigiliá”-ban s kapcsoltam egymásba. Ez úttal Keleteurópa került sorra. A keleteurópai idea fókusza pedig Erdély, amelyben mint kagylóban: tengerek zúgása hallik. S az erdélyi lélek gyönggyé izgató porszeme Dévavára ódon köveiről mállott le. — Dévavára — Erdély — Keleteurópa: egyre táguló eszmegyűrűk, de e körök vallási mélységét és hevét az új középkor ideája jelenti. Erről később lesz szó; most csak annyit: ahogy viszonylik a keleteurópai eszme az új középkoréhoz, úgy viszonylik Dévavára Fehér Budához; miként a mitosz tudatalatti világa a vallásba kristályosodó tudat fényéhez. — Kodály tanítása: „Hogy nemzetté lehessünk, előbb újra meg újra néppé kell lennünk.” Hogy Fehér Budára jussunk, előbb Dévaváráról és fehér asszonyáról kellett álmodni.

Avar-domb ékes kincse: egy hunn-avar-török stílusú birodalom-teremtő misszió lehetősége, abban a szellemben, amelyet a magyar Géniusz mutat nekünk.

A fölötté épülő Dévavára' a tűzadó Prometheusz görög mítosza. Hellász pedig Keleteurópa magyar-török-tatár alapfajra hangolt népeinek életformáját határozza meg.

S most emelkedjünk lassan a hit fényének birodalmába. *Lelt Simon* börtönének kulcsa már beleakadt a lélek halásznak hálójába. A kulcs nyitja a vezeklés börtönének ajtaját, nagy fény árad a cellába, Simon arany asztalnál ül, s két kezében tartva Evangéliumát: — olvas belőle.

ADAM MIECKIEWICZ:

V E R S E K

A NAGY-MESTER

Énekkart alkot minden gyöngé hangból,
egymással minden szívet összehangol,
a szél is húr, mely Őt dicséri halkán,
Ő zeng a mennydörgésben és viharban,
egy dalt játszik, mióta napja följön:
és mégsem értik Őt meg itt a földön.

Habos felhőket fest azúr alapra,
csöndes vizekbe képeket merít le,
hegytömböket farag ki kúp alakra,
kristályokat képez, fénnel telítve,
kezdettől fogva folyton csak teremt Ő:
és mégsem tudják róla, hogy Teremtő.

Könyvet hagyott ránk, most már semmiképen
nem szenved árván az, ki gondokat lát,
föltárta benne égi, szent ígékben
minden tettét és minden gondolatját:
és mégsem vallják Őt őszinte hittel,
örök jóságát mégsem ismerik fel.

Ó, földi művész! mondd, munkád kinek kell?
Mért bajlódsz szóval, márvánnyal, színekkel?
Mért zúgolódsz, hogy nincs egy árva lény se,
ki műved minden szépségét megértse?
Gondolj a Nagy-Mesterre s túrve túrjed,
ha senki nem néz rád és nem becsül meg.

(1830)

A BÖLCSEK

Aludtak már, de álmuk nyugtalan volt;
egyszer csak fölriadtak s megremegettek:
ott állt az utcán Ő — fején arany hold —
s a mennyből prédikált az embereknek.
„Nem tűrjük, — mondták — hogy zavarja álmunk!
Meg kell ölnünk! Okot kell rá találnunk!”

Lámpát gyujtottak: ködben ingva-lengve
hajoltak rá nagy, vaskos könyveikre;
agyuk hideg volt s éles, mint a penge,
míg dolgoztak; majd mindent földerítve,
elindultak, hogy elfogják az Istent —
előttük árulónak egy gaz is ment.

„Te volnál az?” — kérdezték rátalálva. —
„Én” — mondta és a bölcsek elfakultak. —
„Te vagy?” — kérdezték ismét. — „Én!” — Halálra
ijedtek mind a gögös elvakultak.
De látva, hogy nem sujt rájuk haragja,
kezét egy szolga durván megragadta.

Letépték róla köntösét a gyávák,
megvesszőzték és sárral megdobálták,
csúfolták, — percről-percre nőtt a vétük:
de Ő nem szólt, imádkozott csak értük!
Elásták, ám Ő sírja mély falán át
kiszállt, otthagya lelkük éjszakáját.

„Megöltük végre!” — hangoztatták fennen,
mert ők a látszatot hitték igaznak:
de Isten élt, ott járt már fent a mennyben —
a bölcsek lelkében halt csak meg aznap.

(1832)

Bardócz Árpád fordítása.

8.

Az anya sokáig virrasztott. Emésztő nyugtalanság kínoztta, újra meg újra kiugrott az ágyból, fölhattantotta a villanyt és megnézte az órát. A zivatar elült, a villámok lilás fénye már csak ritkán lobbant be a szobába. Később tisztán hallotta, amint a harangok elütik a negyedeket és a feleket. Elállt a szél, a városra csönd borult. Olykor-olykor még fölzúgott az ég távolodó moraja. Kitérte az ablakot, kihajolt, égő szemmel bámult a sötétbe. Fönt kiragyogtak a csillagok.

Testét átjárta a hideg. Didergett. Egy régi, nagyon régi nyáreste jutott eszébe.

Virágzik a szőlő, finom illat száll a lugasban és az estikék apró csillagai remegnek. Fehér ruha van rajta és fehér a fák mögött a ház fala is, törődött testében az ablakok üszkös sebeivel. Látszik a lugason át az istálló csücske is: rég nem tartanak benne már lovakat. Az udvaron se csillannak már ekék, nem az övék már semmi itt: a pusztulás minden és az okos idegeneké, akik megvetik lábukat a földön, melyet az ő szülei nem tudtak megtartani. Fehér ruhában ül az elavult lugasban, virágzik a göcsörtös tőkés, öreg szőlő, egy kéz nyúl a keze után és ő nem vonja ki a magáét ebből a kicsit nyirkosan forró kézből. Csak a szemét hunyja le s így, hunyt pillákkal, maga előtt látja az apját, amint utolsó útjáról hozza haza hevenyészett hordágyon a két riadt béres. Az apa üveges szemében még ott bujkál az örök bocsánatkérő mosoly, a szomorkás szabódás: „Ne haragudjatok, nem tehetek róla.” A béresek leteszik a tornácon az élettelen testet; ekkor vágtat be a két ló, utolsó, kegyelemből meghagyott pár lovuk; fujtatva torpannak meg az istálló előtt, föl karmolt szűgyűkőn megalvadt a vér, hosszan lóg utánuk a porban a gyöplű, amely valahol a határban hullott ki az apa szélütött kezéből. Ezt látja és az anyát, amint hontalan kísértetként jár a maholnap idegen kézre jutó kúria tágas szobáiban, melyekből sorra eladogatták már a jobb bútorokat. S ekkor egy meleg száj érinti pilláit, fölnyíló szemére egy fényes szempár ragyog vissza: a fiatal Kovács Miklós, a rokonszenves, félszeg helyettes tanár szeme. „Lenka, mondja, igazán szeret engem?”

Lassan sárgult az ég. Újra gyülekeztek a felhők, sárgászürkén gomolyogtak a hajnali égbolton. Kovács Miklós tünt föl az utca végében, gyűrötten, tétova léptekkel, mintha nem találná hazafelé az utat. Magárapapott egy kendőt, kint várta a tornácon, belekarolt, húzta befelé és közben már fejtette is le róla a nedves, szivarhamus ruhát. De keze egyszerre el-

akadt. A borszagon át idegen illat csapta meg: olcsó női illatszer szaga.

— Hol jártál, te szerencsétlen? — kiáltott iszonyodva.

A férfi bambán fölnevetett. Sárosan, piszkosan, lógó ruhával rádült az ágyra. Ebben a percben újra kitört a zivatar. Vad szél söpört végig az utcán, akácvirágot és tépett ágakat vágott be a nyitott ablakon.

Lenka fölvette az ágyneműjét, átvitte a szomszédba. A párnát, melyhez hozzáért a férfi ernyedte keze, otthagya. Elfordította a kulcsot a zárban, lehúzta a zsalukat, belekuporodott a frissen vetett ágyba. És nem tudott sírni.

Kora reggel a kint háló napszamosok hozták meg a hírt: a szállóket elverte a hajnali jég.

9.

Kovács Miklós úgy dült meg, mint a belül régen szuvasodó fa, ha hirtelen rátör a vihar. Éjszaka néha fölriadt, kétségbeesetten kapott a levegőbe és kiverte a félelem verejtéke. Mellette üres volt az ágy, melyben több mint két évtizeden át aludt Lenka, egyenletes lélekzéssel, megbékélt arccal, kiengesztelődvé az álom nyugalmaiban. A sötétségben különös képek táncoltak szeme előtt. Lenkát látta, fiatalon, Lenka arcát az elfolyó haj keretében, s egyszerre megérezte szerelmük rég elillant ízét. Látta a gyermeket váró asszonyt duzzogó ajkával: ilyen megejtetten, duzzogó arccal aludt abban az időben, az első fiú születése előtt. Hányszor hajolt akkor lopva fölé, hányszor kereste a néha furcsán fölnyöszörgő fiatal anya lehúnyt pillái mögött szerelemben kifényesedő tekintetét! A nyitott ablakon át ismerős nyáreleji illat áradt be és csillagok látszottak a lehajló égen. Egyetlen hang nem zavarta az éjszaka csöndjét, de ő mégis énekszót hallott, cigányzenét, gramofon ócska nyikorgását és lányok sűrű kacagását, festett arcokat látott és érezte egy fűszeres száj lusta melegét. Lábujjhegyen az ajtóhoz osont, óvatosan lenyomta a kilincset, hogy odaboruljon a száműzött asszony elé: „Őrült voltam, felejtőd el, bocsáss meg, tégy úgy, mintha meg tudnál bocsájtani!” De a zár nem engedett és ő visszakullogott kietlen fekvőhelyére, szabadsága kegyetlen, keserű börtönébe.

Hajnatra megkeseredett a szájaíze. Korán kelt, menekült az iskolába és csak késő este tért haza. Elszoruló szívvel lépett át a küszöböt, könnyörögve várta a föloldó, megenyhült korholást: „Hol jártál? Nem tudod, hogy itthon a helyed?” De hiába várta. Lenka elzárkózott, nem is látta. Este órákig üldögélt íróasztalánál, megalázottan, reménykedve, majd fanyar haraggal. Didergett a láztól.

Öt nappal a zivatáros éj, a jégverés és Mária távozása után végleg elhatalmasodott rajta a betegség: nem bírta fölkelni többé. Az ételt visszautasította, nehéz kábulatban fekölt; csak az volt a jó, ha Lenka hús szivaccsal lemosta iz-

zadt arcát, ha érdes tapintású kezével elbabrált a mellén, mikor a lázmérőt a hóna alá dugta. Színes, kellemes bódulat volt: egy elmerült és váratlanul fölbukkanó táj édes légköre.

Később engedett a láb. A helyettes igazgató egyre várt: a megbocsátó szót várta. Lenka azonban néma volt. Benne pedig mind sűrűbb lett a keserűség: a betegség biztos fedezékébe húzódva már a bosszúról álmodott.

Az asszony megadással túrte szeszélyeit. Ezekben a napokban megnőtt, mint szent asszonyok, komor családfők, akik iszonyodás nélkül ápolják a törzs poklosait. Kovács Miklós egyszerre észrevette, hogy fontossá válik, körülötte forog minden, a betegség hatalmassá tette, úrrá és szabaddá. Érezte, hogy Lenka ragaszkodik hozzá és küzd érte az alattomos bajjal.

Ha ez a küzdelem más lett volna, ha Lenka sír és panaszkodik, ha kezeit tördeli és jajveszékeli, a bűnös talán mindent megbocsát. De nem jajongott: fegyelmezett volt, méltósággal harcolt, most is a régi szükszavú, okos és hű Lenka volt. Néha, különösen késő délutánokon, mikor emelkedett a láb, eszébe jutottak a lányok a városvégi házban és elszoruló szívvel gondolt rá: hátha Lenka is... Igen: hátha kihasználja a betegséget és eloson hazulról, idegen örömök után! Micsoda elégtétel lett volna és micsoda megváltás! Kimászott az ágyból, lábujjhegyen lopódzott a behajtott ajtóig és átlesett a szomszédba. Lenka az ablaknál ült, kezében kézimunka, és a helyettes igazgató fölgyült, izgalomban parázsló tekintete találkozott a mindig készenlétben lévő asszony, hűvös, tiszta tekintetével.

Bosszút állni ezért a kegyetlen, rideg, elviselhetetlen jószágért: már csak ez az egy gondolata volt. Rosszindulatúan ápolta magában a betegséget, mely talán nem is volt olyan súlyos: talán meggyógyul, ha egy kicsit maga is akarja. De nem akarta. Ragaszkodott hozzá, igyekezett állandósítani, végtelenné nyújtani: a betegség hozzátartozott a bosszú ravaszul kitervelt, bonyodalmas és elődázhatatlan művéhez.

Nyár elején hazajött Hilda is, a kisebbik lányuk. Ő is résztvett az ápolásban, fölváltva örködött anyjával. Kovács Miklós valami alattomosan kifejlődött ösztönrel mindig megérezte, ki virraszt a szomszédban. Hosszú órákon át csöndesen feküdt, ha Hildát tudta odaát vagy a cselédlányt. De ha Lenka foglalta el az ablakhoz tolt karosszéket, egyszerre nyugtalan lett, különös kívánságai támadtak és követelődzve, pillanatnyi késést is számonkérve csörömpölt az éjjeliszekrény márvány lapján a kiskanállal. Nappal és éjszaka mindegy volt neki, nyugósen síránkozott, orvosért kiabált, és mikor Lenka már a kalapját is föltette, kijelentette: „Nem kell, nem is volt semmi.”

Az asszonyt azonban nem lehetett kifárasztani. Készen állt mindig és nem volt soha egyetlen szava sem. Csak mint-ha kissé megrokkant volna: Kovács Miklós elégedetten nézte arra sokasodó ráncait, a táskásodó szemaljakat és a hajzatot, melyben megszaporodtak az ősz csikok.

Egy éjszaka, a betegség második hónapjában már, vak rémület tört rá. Úgy érezte, nem győzhet, jobb földadni a meddő harcot. Megadni magát, visszaszerezni, amit lehet még, az eljátszott öregségből! El kellene talán mondani mindent, elől-ről kezdve, hosszú, egyenletes gyónásban, hogy utána megölelhessék, megcsókolhassák egymást. Mikor is csókolta meg utóljára Lenka? Nem emlékezett rá.

Odakoccantotta a kiskanalat a márványhoz. Az ajtóban megjelent Lenka. Feje körül a szomszédban gyujtott világosság: mint szentek homlokán a dicsfény.

„Milyen fáradt, — gondolta szájalommal, és: — hogy megvénült!”

Nem szólt, csak a szívére mutatott. Az asszony fölé hajolt, arca már egész közel volt: elérheti egy könnyű mozdulattal, el akár egy csókkal is már.

Ekkor hirtelen fölült és ököllel belevágott Lenka arcába.

10.

Szeptemberbe fordult a nyár. A sárga roló naphosszat lehúзва lógott a tikkadt szélben. A házban mindenki lábujjhegyen járt. Kovács Miklós arcáról elfogyott a hús: egy sárga, borostás halálarc hevert a fehér párnán. Lassan a szemek is elborultak.

Késő délután volt. Az ablak egy parányi résén belátszott a sötétkék ég. A ház előtt száraz leveleket zörgetett a szél.

Bent álltak a szobában mind a hárman: Lenka, Hilda és a cselédlány. Egy lapot néztek: tábori lap az olasz frontról, Gáspár sietős, elmosódott üzenete.

A helyettes igazgató a szeme sarkából figyelte őket. „Mit várnak?” — tünődött és egyszerre jéghideg félelem dermesztette meg: ez az ünnepélyes, fakó sárga fény, ez a néma gyülekezeti, ezek a cinkos, szánakozó arcok...

Fölült. Riadtan néztek rá.

— El akarok menni, — mondta határozottan.

Nem feleltek.

— El akarok menni! — ordította.

Lenka intett: a cseléd kiment.

— Elmegyek! — toporzékolt, — nem értitek?

Kimerülten, sírósan egyre ezt hajtogatta: engedjete el engem, engedjete el engem...

Lenka szótlanul öltöztetni kezdte. A férfi sebesen lihegett. Visszasan csillogott a szeme. Hilda nem bírta nézni, elfordult. De mikor az apa az anya karjára támaszkodva megindult, eléjük állt.

— Nem, anya, ez lehetetlen. Ezt nem engedheti.

— Hagyd — mondta tompán Lenka.

— Akkor legalább én...

— Eredj a dolgozdra!

Mentek az engedő hőségben végig az Árpád-utcán, végig

más utcákon és piszkos sikátorokon. A férfi zihált, meg-meg-tántorodott, percekig pihent a langyos házfalnak támaszkodva. Az ég vörös volt, a nap lehanyatlott, forró szél támadt és szemükbe vágta a sikátorok szennyét.

Kovács Miklós kiszakította magát az asszony öleléséből, futni kezdett, de pár lépés után elbotlott; lebukott, arccal előre, a porba.

Munkások jöttek arra, azok vitték haza. Az ebédlő ke-revetére fektették és Hilda szaladt az orvosért. A férfi még egyszer fölnyitotta szemét, tekintete tétován kalandozta be a szobát, majd megpihent Lenkán. Főlemelkedett, ajka szétnyílt, mintha mondani akarna valamit. De hiába erőlködött, nem tudta kimondani.

Mikor már fölöltöztetve feküdt a ravatalon és jöttek az emberek, hogy rászögezzék a koporsóra a födelet, a gyászoló özvegy, elhagyva a halottasszobát, odaszólt Hildának, aki kisírt szemmel állt a részvétlátogatók közt.

— Nem akarod megnézni utoljára?

A lány bólintott, bement a halotthoz. A szobában fülledt meleg volt és fullasztó virágszag. Lassan lépkedett föl a lép-csön és gyanútlanul hajolt a koporsó fölé. Rögtön vissza is tántorodott, tompa sikollyal.

Ünneplő feketében hanyatt feküdt az apa. Tegnap beret-váltatták, de a szakálla tüskéi erősen kinőttek, és így, sörté-sen, kaján mosollyal lefittyedt ajkán, olyan idegenül, olyan megdöbbentően gonosz volt az arca, hogy a lány csak nehe-zen tért magához az iszonyattól.

Ez maradt utolsó emléke az apjáról, ez a sunyi, borzas kis ördögarc.

MÁSODIK RÉSZ

A KATLAN

1.

A Duna mellett, az országút szélén nyúlt az egyetlen villasor, a helyiérdekű villamos sineivel párhuzamosan. A falu feljebb terült el, első házai már a hegyek lábára kapaszkodtak. A hegyeket erdők borították, zöldjükből vörösen rítt ki egy-egy le-szakadt part rész, elhagyott kőbánya. Az állomástól fiatal je-genyesor vezetett a faluba, rozstáblák hajladoztak kétoldalt a szélben, az árokban kamilla virított és vassfű és búzavirág.

A bedeszkázott ablakú villák kertjében nyíltak a törpe olajfák. A Dunán hajó haladt, csendesen szelte a vizet és szürke füstjének fátyola sokáig lengett a szemközti sziget szo-morúfűzei fölött. És a folyam elsímuló tükre a táj végtelen bé-kességében ringatni kezdte az este csillagait.

A verandára boruló sötétségben Ákos Máriának már csak a körvonalait látta. Hallgattak. A férfi a szerelem idejére gon-dolt, mikor százszor és ezerszer maga elé képzelte ezt az első közös éjszakájukat: fölkel a hold, ákácok szirmai havaznak s

a nyári égbolt teljes fényében meglátja majd Mária szobros testét, márvány derekát és meztelen arcát, melyben a fekete szemek áruló parázsa izzik. De mindez álombeli messzeségben volt már; szomorúnak érezte magát és szerette volna, ha sokáig, nagyon sokáig tart ez a mozdulatlanság és ez a csönd. Váratlanul eszébe jutott a bátyja: ugyanezeket a csillagokat látja talán, ha kitekint a fedezékből, mikor elhallgatnak az ágyúk. Elmondhatatlanul vágyott utána, hogy ott legyen, a rettegett halál közelében, egy lucskos síkságon, az ellenséges drótakadályok előtt. Lehajtotta a fejét s egyszerre mint egy furcsa, mély fájdalmat, érezte meg a testvéri csillagok forró, reménytelen, magányos bánatát.

Arra riadt föl, hogy az asszony megérinti a karját.

— Fekszünk?

Elpirult, fontoskodva gyufát lobbantott, megnézte az óráját.

— Fél tizenegy, — mondta. Remegett a hangja.

Bementek a hálószobába. Nem gyújtották meg a lámpát. Hanyattfeküdt az ágyban, hallgatta a víz csobogását, ahogy Mária mosakodott. Fölkelt a hold, kékes fény derengett az ablakon át. Végre elkészült az asszony is. Bokáig érő durva fehér vászoningében olyan volt, mint egy jéghideg, tiltó anygal. Lányosan sietős, szégyenkező mozdulattal bújt ágyába és keresztet vetett, mintha egy közelgő borzalom rémeit akarná elűzni. Mindketten érezték: nem boldogok, inkább zavartak és feszélyezettek. És a kínos várakozás félszeg, gyáva mozdulatlanságában, gögös merevségében már gyűlölik egymást, tisztán, higgadtan és megfontoltan, egész életre szóló eltökéltséggel.

Később Akos kinyúlt és Mária az áldozatok ősi mártírmozdulatával engedett. De nem egymáséi voltak, hanem a csalódásé, a szégyen és gyűlöleté. Egyformán tudták: ez az éjszaka, amelynek össze kellett volna kötnie őket, örök választal lesz közöttük, és nem egymáshoz láncolódtak, hanem a falhoz. És azt is tudták: egyszer talán mindent megbocsájtának, de ezt az éjszakát nem fogják megbocsájtani soha.

*

Még négy napot töltöttek az elhagyott nyaralótelepen. Este kísértáltak a Dunához, mely szélesen hömpölygött délnek és tükrözte a fényes eget. Kopott vendéglő állt a parton, mellette sötétzöld fűvön kikötött kecskék legeltek. A külvárosokban ilyenkor már gyúladoztak a lámpák, lassan kifehéredett az ég. Sokáig figyeltek arrafelé és nem tudtak mit beszélni. Amint hazafelé lépkedtek a jegenyék alatt az úton, melyet fölvert a gaz, érezték: hontalanok már itt, a béke tavaszi völgyében, és visszavágnak az egyforma, illatos csöndből az elhagyott zürzavarba.

Reggel utaztak be a városba, az első villamossal. A hegyeken kék pára lengett. A réten birkanyáj bandukolt, szól-

tak a kosok nyakán a csengők. A fák levelén harmat csillogott. Ákos még egyszer megnézte a tájat, ahol talán boldog lehetett volna, és ahol nagyon kedvetlen volt, nagyon fáradt és nagyon szomorú. Aztán lehúnyta a szemét, elaludt.

Mária pedig arra a másik hajnalra gondolt, amikor a szülővárosából utaztak föl a fővárosba, alig egy hete. Az állomás áporodottan füstszagú várótermében várta meg a reggelt. Köfák bóbiskoltak a padokon és a sarokban egy rongyokba burkolt nagyhajú öreg cigány. Kint vonatok robogtak el, sebesülteket szállító szerelvények, sűrű egymásutánban. Keleten végre széthasadtak a felhők és a mocskos ablakon megjelent egy vörös napsugár. Kiment a perronra. Hűvös volt, a sineken túl fénylettek a nedves füvek. Tolatómozdony pöfögött el az állomásépület előtt, fanyar füst maradt utána. Egy vágányon három személykocsi rostokolt, az ablakon néha bepólyált fejű sebesültek tekintettek ki. Türelmetlenek voltak, várták a vonatot, amelyhez majd hozzákapcsolják őket, aztán mennek a szabad, nyugodt, nyárra készülő hazai tájakon át az otthon vagy a kórház felé. „De mire várok én? — kérdezte keserűen, — hová készülök én?”

Aztán jött Ákos, árkos szemmel, kedetlenül, gyűrötten.

— Hogy aludtál? — kérdezte tőle.

— Sehogy! — vágott vissza a fiú és elfordult.

Később a vonaton félálomban izgatott hangokat hallott, nem tudta, álom-e az egész, vagy valóság. Valaki Tisza István nevét említette, aztán lázas zsvajban Károlyi Mihályt kiabálták, és egy mély férfihang túlharsogta őket: „Éjjel a szöllőket elverte a jég!”

Álom volt vagy valóság? Csak egyetlen valóságot érzett: Ákosét, amint bóbiskolva is kínosan vigyáz, nehogy válla hozzáérjen az övéhez.

2.

Az otromba, sokemeletes bérház, ahová költöztek, a város szélén állt, gyártelepek és raktárak mellett. Lakásuk a negyedik emeleten volt, szűk konyha és repedezett vakolatú szoba, semmi egyéb. Ákos utálkozva nézte a szegényes bútorkat, melyeket Mária képzős korában megtakarított pénzén vett, és gyakran jutott eszébe édesanyja ódivatú, tiszta, kényelmes otthona a Józsefvárosban. Mindjárt az első nap ajánlotta is: menjenek át oda, legalább a háború végéig, van elég hely és szívesen várják őket. De Mária indulatosan tiltakozott.

— Örülök, hogy végre a magaméban lehetek, akármilyen is. És vedd tudomásul, nekem az anyádtól nem kell semmi.

Ákos vállat vont, hallgatott. Magában azonban ellenmondott, nem értette ezt az indokolatlan heveséget és idegenkedve, ellenségesen figyelte a feleségét: úgy érezte, el akarja venni tőle a családját, anélkül, hogy a magáét is ellökné, bele akarja kényszeríteni a Kovácsék végzetesen idegen, rideg

és ellenszenves életébe. Mária mögött ott látta a délvidéki várost, a viharos éjszakát, ott érezte a szégyent és a csalódást és egyre legyőzhetetlenebb honvágygal gondolt az édesanyára, aki úgy tudta szeretni, hogy nem kért érte semmit viszonzásul.

Az asszony mintha megsejtette volna férje eltávolodását: sértődötten számúzta magát a munkába. Délelőtt otthon dolgozott, délután egy gazdag gyáros gimnazista kislányát tanította. Élete lassan olyan kietlen és önmagát emésztő lett, mint a házé. Az égen a nyárvégi nap ragyogott, de ő nem látott mást, csak az udvar aljában a sovány ecetfák faközöld lombját és a sziklaszínű falakat, melyeknek ablakaiban úgy lógtak nap-hosszat a szegényes, piszkosfehér és csikozott ágyneműk, mint különös, szívós mohanövények. Mögöttük néha föltűnt egy-egy kócos, zsíros fej, kipirult arc, erős, meztelen kar a munka sürgős lendületében. Ha nem esett az eső, a gyerekek kimentek a ligetbe, rongylabdát rugdosni a porban, és ilyenkor nyomasztóan csöndes lett a ház, csak a katlanokban fővő fehérnemű rotyogása, a mosás ütemes, súrlódó zaja hallatszott. Mária visszaemlékezett az otthoni mosásokra: az asszony lucskos hajjal állt a tocsogó deszkán a sűrű, vidáman bodrozódó gőzben, kivörösödött kezén átcsapott a szürkésfehér szappanhab, derékből könnyedén előrehajolt, karján mozogtak az izmok, szüntelenül mosolygott és énekelt. Dühösen, nekikeseredve mostak, csapkodták a ruhát, a saját rongyosat és a vállalt finomabb úrit, majdnem minden asszony mosott, nagy mosókonyha, szennyesszagú katlan volt a ház és nem énekelt senki.

De valamivel naplemente után egyszerre, mintegy vezényszóra megállt a munka. A teknőből kieresztették a levet, a púpozott kosarakat a sarokba húzták, fogták a számolty és levonultak a kapualjba. Ott leültek hangosan zsörtölődve vagy izgatottan suttogva, lázadozva mutogatták véresre lúgozott kezüket, lilásra puffadt karjukat, csontos ujjjaikat. Csupa asszony: szélesre terpeszkedett kövérek és köhögős véznák, — ebben a házban csupa asszony lakott. Aki férfi volt, nem számított férfinak: pár foghíjas vén támogatta a falat és pár fellábú, csonka karú; ezek szóltanul, köpködve cigarettáztak, s ha megmozdultak, a hepehupás köveken tompán koppantak a mankók.

Mária soha nem ment el alkony után hazulról és vigyázott, hogy alkony előtt mindig hazaérjen. Kora ebéd után sietett el és otthon volt, mielőtt az asszonyok elfoglalták a kaput. Kerülte őket és félt tőlük. Szemükből olthatatlan gyűlölet sugárzott felé és durva megjegyzéseik az arcába kergették a vért.

„Mi bajuk van velem?” — tünődött néha elkeseredetten. — „Fáj, hogy más a ruhám, hogy fiatalabb vagyok, többet tanultam, másnak születtem? De hát tehetek én erről?” Eleinte megpróbálta lefegyverezni ellenszenvüket, szívességeket akart tenni nekik, de hiába: a felelet egy-egy gyanakvó „köszönöm”, rideg „nem” volt, és később már nem is feleltek. A többi asszony egyszerűen Szanekné volt és Kulcsárné és

Izsák néni, de ő nem Korondyné, hanem gúnyosan és tüntetően „nagysága.” Számítással, tervszerűen gyötörték, titkos szövetséget alkottak ellene. Most már nem is tett több kísérletet, hogy megtörje ellenszenvüket, hallgatással felelt a támadásokra és ezzel még jobban ingerelte őket. Reggel szakadozott zöldségeskosarával ment lefelé a lépcsőn és a házmesterné élesen rákiáltott: „A nagysága nem tudja a házi szabályzatot? Ezen a lépcsőn nem szabad csomaggal járni.” Mária visszament és ezután nem járt csak a cselédlépcsőn. Aztán egy este nem vitték el a kitett szemetet az ajtó elől. Nem vitték el másnap, harmadnap sem. Tudta, hogy várják a tiltakozását és fölkészültek a feleletre. Nem tiltakozott. Negyedik nap reggelén maga cipelte le a bűzös, púpozott vödört, maga öntötte a kapu alatt álló öblös hordóba, vigyázva, nehogy valami hulladék kiszóródjék. Elrongyolódott háziruhájában dideregve surrant el a fal tövében, dobogó szívvel várta, nem csattan-e valahol szitok utána, és csak akkor nyugodott meg, mikor megérezte a cselédlépcső homályában a nyirkos, dohos, fanyar pincebűzt. Undorodva lökte le magáról a szennyes rongyot, sokáig mosakodott, s mikor fölvette egyszerű, síma fekete ruháját, úgy érezte, két-három órára egy másik, tisztább és méltóbb világba lép. De míg be nem ért a belvárosba, állandóan félelem gyötörte, minden zajra összerázkódott: nem rontanak-e rá a vigasztalan házak lakói, az elnyűzött asszonyok, elhajigált almacsutkákat rágcsáló gyerekek, amiért más mer lenni, mint ők, amiért tiszta és szép és néha még mosolyogni is tud.

Szinte futott a komor kültelki síkátorokban, de bent lassan haladt, meg-megállva, élvezve a város zsvivaját, a kirakatok fényét és az ápolt arcok derüjét. Tavaly, tavalyelőtt még más volt a város, minden a háborúra emlékeztetett benne, tele volt rögtönzött kórházakkal, gyönyörű, lelkes fiatal ápolónókkal, sebesült tiszték ültek a parkok padjain és tompa, meghitt szorongás töltötte be a levegőt. Jól emlékezett erre, a fiúkra és a lányokra, akik szótlanul, gyötrelmesen egymásbakapaszkodva utaztak a villamosokon, sétáltak a tereken, és néha, ha már nem bírták tovább az eszelős félelmet, egymáshoz hajoltak és mindenki szemeláttára szájoncsókolták egymást, aztán ijedten váltak szét és a szemük nedves volt, nem tudni: a szegyénytől-e vagy a vágytól.

Hová lettek ezek a gyámoltalan, szomorú kis párok? Mintha az alatt a pár nap alatt, míg a szülővárosban járt, majd az elhagyott nyaralótelepen élt a mézesnapok keserű, sérteti csalódottságában, minden megváltozott volna: a város szakított a halál emlékeivel és vadul követelte az örömet. A nagy szállók pálmás, kókuszszőnyeges terraszán bömbölt a zene, a parketton némán, elszántan táncoltak az alkalmi párok és a fullasztó nyárutói hőségben nem is volt más hang, mint ez a harsogó zene és a rikkancsok győzelemkiáltása.

Napról-napra hallotta ezt, mikor a tanítványától jött hazafelé, kicsit megrészegült tőle és kicsit idegesítette, mintha

sejtené: elég egy eltökélt ökölcsapás és mindennek vége. A forgalmas körúton túl kietlen csönd fogadta. Megdőbbsent, amint hallotta maga mögött lépései idegen zaját. Az egyforma sűrű házak egyre kietlenebbek lettek, foghíjas sorokban deszkakerítéssel övezett beépítetlen telkek álltak tárt, sarkukból kifordult kapukkal; lécek, deszkák, fatöncök heverték rendetlenül egymáson, rozszant kerekű, féloldalra billent stráfkocsik rostokoltak, az alacsony fabódék tetejéről föl-tépték a kátránypapírt, és sehol nem mozdult semmi, sehol egy ember, egy kutya legalább. Kihaltak voltak a földszinti műhelyek is, bezűzött ablakaikon vasforgács és fűrészpor savanyú szaga áradt. Az utcasarkokon kocsmák nyitott ajtaján látott be: borostás férfiak ülték körül az asztalokat, előttük ital, fölöttük sűrű dohányfüst. Egy-egy kéz néha széthajtotta a muskátlik húsos levelét és egy-egy komor, éhes szempár sokáig követte. Megriadt, befordult az első mellékutcába, föl-húzta kissé a szoknyáját és akadozó lélekzettel futott hazafelé. A kapualja még rendszerint üres volt, futva ment át az udvaron is és sikerült észrevétlenül eltűnnie a cselédlépcső homályában. Itt biztonságban volt már, lihegve dőlt neki a mocskos falnak és egyszerre fölremlt benne egy szó, amit addig nem értett: sztrájk.

Jó lett volna, ha áll mellette valaki ezekben az egyre szorongatóbb napokban. Ha megkapaszkodhatik valakinek az erős karjában, ha tudhatja: nem szabad prédája minden elenséges indulatnak, lesz aki szót emel érte és elviszi ebből a fortyogó katlanból, ebből az ellenséges pokolból. De egyedül volt. Észébejutott az anyja: a szülővárosban békesség van és szüretre készülődnek. Gőgösen rántotta meg a vállát: nem, inkább elvisel mindent, de az anyának nem vallja be kudarcát. Mindenkinek bevallhatja, de az anyának soha!

(Folytatjuk.)

Rónay György.

ÚJ VERSESKÖNYVEK

A Napkirály rokona és az O beata Ungheria verseire emlékeztet Harsányi Lajos új kötetének némely költeménye.¹ Falusi tájak és élmények, reális falusi táj- és életképek, de hitelességük mögött ott bújkál valami megfoghatatlan, szorongó hangulat. A legderüesebb és legegyszerűbb balladában is ott érzik valami abból a misztikumból, amely a Napkirály rokonában a modern katolikus líra kezdeteinél különös, liturgiai ihletű szimbolumokba öltöztette a világot. Volt akkor ebben a szomorkás és jellegzetesen dunántúli dallamban valami százzadeleji borongás, nem dekadencia ugyan, hanem inkább a tájak őszére ráfeledkező költő természettel együttérző szomorúsága. Ez a jelképekre hajlamos romantika fokozatosan tisztult és realizálódott Harsányi költészetében, az O beata Ungherián és a Boldog költőn át. S az élmény most is ugyanaz, — gondoljunk csak az Őszi síp bánatosan felelgető párrímeire, vagy az Októberi kert-re, vagy a Juhász Gyula emlékének ajánlott. Mint a fuvola panaszja című versre, — a hang azonban egyszerűbb, meghittebb: az élete delén álló költő közvetlen, bizalmas vallomása.

*Lefagy a szürke, keserű vidéken
Minden nagy álom tavasza.
Elcsöndesül a szív. A hangja fájó,
Mint a fuvola panaszja.*

A Holdtölte egyszerűsége nem szegénység, hanem egy gazdag pálya érett gyümölcse. A háttér újra dunántúli táj és a szentekkel díszes barokk Magyarország s a szonettek a magyar tájak költőjének szép pasztellképeire emlékeztetnek; a korszerű, — egy-egy kortársi panaszon és figyelmeztetésen kívül, — inkább maga a költői hang és állásfoglalás: a táj költője észrevétlenül a tájban élő ember lelkének költőjévé lesz. Harsányi Lajos mind határozottabban közeledik a magyar líra népies hangjához, ahhoz a naív népiséghez, mely a folklór külső díszei mögé hatolva a nép gondolkodásához és képzeletvilágához idomul. A fiatal Harsányi Lajos művei arannyal és brokáttal súlyos bizánci egyházak, — a Holdtölte inkább sima, áhitatos falusi templom egy magyar táj bölcsőjében, templom, amelybe befúj a vidék tavaszi és őszi szele s hajóit megtölti az érő búzamezők és a lombjukat hullató erdők illatával.

*

A költő a föld gonosz hatalmaival küzd, de kiáltása az öröklétnek szól. Üldözők és üldözöttek között egyformán hon-

¹ Harsányi Lajos: Holdtölte. (Szent István Társulat.)

talantul barangol s nyugalmat nem nyer, csak az életét és ifjúságát megvidámító Értelembe.² A szabadító angyalt hirdeti és lángolva tiltakozik a zsarnok ellen. Dicsérjük benne az eszmét, a tiszta szabadság imádatát, a kisemmizettek szeretetét és a hit megtartó erejét? Dicsérjük egy megújuló szentágyostoni „civitas Dei — civitas Diaboli” harcának egyre realizálódó, villoneszk színekkel átszótt hatalmas látomását? A költő nem szolgálja, hanem ura a valónak és varázsigéje nem a „van”, hanem a „legyen”. A világnál, amiben él, megkapóbb a világ, amit teremt. Horváth Béla költészetében ezer és ezer „aktualitást” fog kimutatni a jövő filológja, de a versben nem ez az időszerűség az elsőrendűen fontos. Fontosabb, hogy azt, ami van és napról napra tapasztalható, milyen mítosszá gyúrja át a költő; fontosabb, hogy ezekben a költeményekben mindig egyre erősebben és meghatóbban érzik egy szándéktalanul archaizáló szép hang, egy a tizenhatodik század, vagy a kuruckor költőire emlékeztető árnyalat, lázongó bibliás panasz, ami ösztönösen tör föl a költő-alkotta új mítoszból s nem a „poeta doctus” hideg rekonstrukciója.

*Görbe nyílba törték Krisztusom keresztjét,
Oldalát nyilazzák, Szívét megsebezték,
Zsarnokot zsbongnak szabad magyaroknak,
Gyáva zsarnokokkal rólam tanakodnak.*

*Szent-Király-Szabadja dombjai dobognak,
Körbe fölriadnak mind az elnyomottak,
Angyali dicsőség dicsekszik a kis fán,
Itt a régi gazda, itt lovagol István.*

És fontosabb, hogy ezekben a versekben minduntalan megállít egy-egy sor, szakasz a megmagyarázhatatlan dolgok szépségével, egy-egy fölcsillanó, felejthetetlen sóhajtás: „Már senki sincsen, aki szeret engem, — Pepinka Dániába ment, s barátaim becsaptak”... „A tűzkövesek és a matrózok szeretnek, — Az én dalomra csak dadog a hitszegő eretnek, — Hamburgban is daloltam egyszer hajnalig, mert — Egy balga matróz boldogságot Benned így lelt”... „A herceg jókedvű és gondol egyet, — Hát megalakul a Komondor-Egylet. — A költő belenéz a borba, bizony ecetet nyel, — Pipázik és iszik a hercegekkel. A bölcs urak tenyésztének komondort, — A szolga szomorú és issza a bolond bort, — És úgy üvölt, hogy csak a herceg értse”... Mily mellékes itt már a valóság és az élmény gyökere! mily kitűnő a költő művészete, amely csak elragad és gyönyörködöt és nincs többé szükségünk a paradoxonok magyarázatára! Nincs, mert nem paradoxonok, hanem a költő kielemezhetetlen művészetében ötvöződött igazságok. A művészet és a költő titka ez, és Horváth Béla, ha olykor talán kissé egyhangúnak, csak-egy-húron-játszónak tűnnék is, művész, aki megteremti és elhitei fényes új világát.

Rónay György.

² Horváth Béla: Szabadító angyal. (Vigilia.)

MEZÖSSY Mária: TÚZTÁNC. (Révai). A hazatért Felvidék ajándéka ez a regény, s hozzátehetjük, nem is annyira meglepő ajándék, mint amilyennek az irodalmi szállás-csinálás hirdeti. Megítélésénél nem tudunk bizonyos elfogultságtól szabadulni, mely a könyv friss időszerűségének, a még fájó magyar sorsnak és aggodalomnak, az írónó élményeinek szól. Egy évi falusi tanítószkodás, egy évi falusi élet a regény tárgya, de milyen megszűrése kerültünk attól a gyermekszépség hamvával behintett, derűs költésztől, mely Gárdonyi novelláinak parasztszemléletét átmelegíti. Anna-Máriának a cseh megszállás alatt vállalt népnevelő szerepe nem időzhetik el ilyen kagylónyitogató gyöngykeresésnél. Művelődési, szociális, népi problémák — a falu történelmi adottságaiban gyökerezve — feszítik szét a rusztikus idillt, s a modern tanítónó a magyar iskola bezárása után a kulturális álmokból visszahulló népi fönmaradásnak barbárul egészséges ösztönéhez: „... bánom, bánom, mindent bánok, amit elkövettem. Bánom a kultúrestéket, a magyarázatokat, a szindarabokat, hogy ismereteiket tágitani igyekeztem, jaj rosszat tettem, inkább lennének szűk látókörűek, de maradnának meg magyarok.“

A magyar aggódás, amely a történeten végigvonulva ilyen önvádoló kiáltásban találja meg teljes föloldást, okozhatta a falusi élet néprajzi adatainak túltengését, azt a megőrző, gyűjtőgető szándékot, amely a regény rovására egy kissé régibb stílusú falukutatást végez. Ne kérdezzük, vajjon a műalkotás törvényei szerint hogyan bírhatja el a vékonypénzű cselekmény a folklornak ezt a megduzzadását, de a regény olvashatósága szempontjából meg kell említenünk, mennyire híjával van Mezőssy könyve a központosított érdekességnek, a cselekménynek,

amely előre lendül, amely izgató élménnyé válik, amely a régi szóval élve lebilincseli az olvasót. Anna-Mária szerelme a meglátni és megszeretni-motívum indokolatlanságával s hébe-hóba felbukkanó dallamával túlkevéssé „romantikát“ ad, nőies romantikát, viszont a valóságot zavarja az írónó melodramatikus hajlama, a népdalok és költemények sűrű beiktatgatása. De e mögött a könnyű művészet mögött sok biztató jel: a falusiak ügyesen jellemzett galériája, amelyből a pap alakját szeretnők kiemelni, a kifejező, sokszor költőien áttisztított stílus — mutatja egy új tehetség lassú és biztos érlelődését.

Semjén Gyula

FALU TAMÁS: TISZTA VIZ. (Singer és Wolfner.) Irodalmunk minden sokrétűsége mellett az érzelmi skála két roppant végletét variálta szüntelen: az ostorozó, taszító, szilaj bánatot, hol fergetegesen zúgó, csontot-velőt borzongató jalkiáltással, egy örökös Golgotát járó nép testvértelen fájdalomának égig csapó panaszával, hol meg suttogva, jóslatos, fojtott-szagatott szavakkal, dacos magányban, a bánatát deldelgető ember szívszorogató, szelíd szomorúságával, e sötét tónusnak minden árnyalatát kikeverve galambszürkétől a hollófeketéig, — majd pedig a harsogó vígságot, könnyfakasztó tréfát, dühös, féktelen jókedvet, néha epés öngúnnyal, fogsikorogtón csúfolódva, másszor a bohócmutatványok mindenáron mulattatni akaró szándékával s azzal a gyanút keltő hangoskodással, mely jellemző arra, aki kacag, mert nem akar — sírvafakadni. E két véglet között — mely vérmérsékletünk és zaklattott, nyugvópontot alig ismerő történelmünk egymással szorosan egybefűzött s egymásból fakadó természetének következménye — mély úr táton; a magyar irodalom ismeri a lázadást,

a türelmet, a vért, a könnyet, a bánatokat bánatát, a rajongást és gyűlöletet, szerelmet, gúnyt, légvárépítést és bűnbánatot, tud gögös és alázatos lenni, ismer mindent, ami hősi és féktelen, csak egyet nem ismer: *a derűt*. A dickensi „jó mosolyt,” mely tartósabb és ízletesebb a nevetésnél, amely nem feledtetni akar, hanem láttatni, nem mulattatni, hanem üdíteni. E mosolygó, felsőbbrendű derűnek irodalmunkban Mikszáth óta alig hallott hangját üti meg Falu Tamás új regényében. A téma nem nagygényű, s menthetetlenül giccsé korcsosodott volna, de Falu Tamás mind mondanivalóban, mind stílusban mestere az egyszerűségnek, annak a háromdimenziós, súlyos egyszerűségnek, mely a legbonyolultabb írásművészet. A „Tiszta víz”-ben egy felvidéki falucska három eredeti alakjának rajzát kapjuk. Az agglegény orvos, egyensúlyba merevedett csendes „öregfiú,” s a nála jóval fiatalabb gyógyszerész házaspár triója az enyhe unalom légkörében valami egészen sajátos ízt kap. Hármuk élete megjátszódott élet, egymás szórakoztatására s a látszatok szünetlen mentésére. Távlatokat teremtenek maguk mögé és művészté fokozzák az unalmat. Finoman jellemzi Falu Tamás ezt a „boldog unalmat,” finom, méla mosollyal szemléli a céltalan hiúságot, mely minden külső ösztönzés nélkül, pusztán önmagáért való s még ebben a formájában is — kipusztíthatatlan. E gonddal elrendezett s véglegesnek hitt látszat-életet váratlan esemény borítja fel. A hegyoldalból gyógyforrás fakad, fényűző szanatórium épül föléje s a falucska, sötét, latyakos utcáival, lompos viskóival belecsoppen a hírnévbe. Egyik napról a másikra divatos fürdőhellyé cicomázza magát. Felborul a régi rend s vele felborul a kínosan fönntartott külső és belső egyensúly. Megdőlnek a régi igazságok, tit-

kolni kell őket, s ezzel a összehangolt trió szétesik háromfelé. A disszonáns zűrzavarban már alig ismernek egymásra. Három válságba jutott lélek vergődik itt, s viaskodik verejtékes félelemben a neveltségesség fenyegető rémével. Mindhárman önmagukban hordozzák ezt a rémet, titkoltan, de tudatosan. S egyedül az asszonynek sikerül legyűrnie. A két férfi felett azonban győz az új élet varázsa. A vissza-út keserves zökkenői után a „leütött hármashangzat” ismét összecseng, de úgy érezzük, már nem a régi telt zengéssel. Kicsit szégyenlősen és bátortalanul alakítják régi szerepeiket... Falu Tamás rezignált mosollyal kíséri hőseinek benső küzdelmét. Felcelsillanó derűje nem sekélyesíti el a problémát, inkább mélyebbé, emberibbé teszi. Mosolya elveszti a kontúrok élet. Az elnomályosítás titka ez, az irodalmi „sfumato” titka. A mélység kihangsúlyozása a plaszticitás rovasára.

A regényíró Falu Tamás természetesen most sem tagadja meg Falu Tamást, a költőt: tájfestése, megkapó szépségű képek és meglepő finomsággal hangszerelt mondatok utalnak a lírikusra. A „Küszöb” s az „Öregek” nemes költőisége, „A halottak is élnek” borongó hangulata után a „Tiszta víz” szűk világot tükröző mély mosolyával legérettebb műve Falu Tamásnak.

Déchy Liane

LENDVAI ISTVAN: VILÁG ÉS MAGANY. (Szent István Társulat.) Lendvai István ebben a kötetében költészete kikristályosodott értékeit adja át az olvasónak, fegyvelmezett, lehiggadt formában. Vulkanikus egyénisége már nem szerepel a parlamenti viták viharában, nyilvános politikai harcai már nincsenek, politikai pártállását már csak egy-egy cikke, verse hirdeti. A világból visszatért a magányba, ahogyan kötete címe is jelzi, a zajosabb, harsonásabb ódai nang-

szerelés helyett az idillikusabb, békésebb és polgáribb hangokat kedveli.

A békesség, a magány ájtatos imádata korántsem azonos Lendvai harcosságának megszűnésével: megtapsolt beszédek helyett most néma tüntetésbe kezdett. Kötete első részében a költészet örök ihletőjéhez, a természethez fordul s ez a lemondó magányba-menekülés beszédesebb minden hangoskodó panasznál. Lendvai István szomorú-halk hangokon énekel, néha tibullusi fájdalommal, de rejtett bánata csak az érzők jószimatú szívéhez jut el: ezek a szívek pedig megértik, miért nevezi Lendvai az erdőt mesterének, az erdőben átzsongó harangszó miért jelent számára ünnepet és kedves költői élményt, miért ír elveszett és megtalált paradicsomról.

Szomorúsága, mely az egész kötetben átvonul, néha derűs és magával sodró életkedvbe olvad, hisz, ujjong, élvezi az életet, de mindig a maga módján: letompítva, az érzések és hangulatok friss és gáttalan feltörését köti, lehúzza egy kicsit, szordínóval játszik, mert nem akar lelki forradalmat, csak békét, nyugalmat, csendet, erdőt, hol magába mélyedhet, kedves családi kört, hol megbékélhet, Lendvai ebből a szempontból korszerűtlen: a forradalmi újításoktól tartózkodik, s a legújabb költői eredményeket csak annyiban veszi tudomásul, amennyiben össze tudja őket egyeztetni életpályája tanulságaival. Forradalmisága abban áll, hogy nem forradalmi s makacsul kitartóan ragaszkodik a magyar klasszicizmus ihletforrásaihoz: a természethez, a családhoz, a fertőzetlen és tiszta életfelfogáshoz, ahhoz, amely politikai pályáján is sugallta s rajongókat s ellenségeket szerzett neki.

Latin szellemű költő. A romantikus magyarság délibábjai szétfoszlottak szeme előtt s költői küldetéshte épügy a valóság

tiszteletéből táplálkozik, mint reális alapokon nyugvó politikai rendszere. Verseit mindig életközelen, a valóságélmény közvetlen hatása alatt írta; kitűnően ismeri, milyen kapcsolatban kell lennie a költői ábrándnak az élettel s ha döntenie kell, okvetlenül az életszerűség mellett foglal állást. Ha Róma ihleti meg, akkor sem az eszményített állatinság szimbolikussá magasztosított nagysága érdekli, hanem egy rózsa a Fórumon, a harangszó, ami a pogány római világ örök halálát jelenti. Katolikus életfelfogása mindig kifejezésre jut: a mai újpogány világban ezt is harc és kemény ellenállás eredményének kell tekinteni. A római világgal bensőséges és mély kapcsolat fűzi össze. Költészetének talán ez a legérdekesebb vonása: magába oldotta a horatiusi életbőleseség örök igazságait, melyek nemcsak a pogány szellem termékei, hanem kiegészítői az általános emberi életelveknek is. Nem vár senkitől semmit, de ha valami éri, nem vesztí el lába alól a talajt. A keresztény sztoicizmus magas fokú tisztultsága ez: meglepetés nem érheti, nem rendül meg semmi élmény fölött sem s a váratlan örömök nem felejtetik el vele a múltat s a jövő esetleges támadásait.

Innen van költészetében ez a megkapó kiegyensúlyozottság, az a mértékadó tónus a különböző hangulatok megfestésében, mely minden olvasót megnyugtat s Lendvaiban biztonságos szellemi fedezékben élő költőt sejtet. Formáiban sem túloz, nem bravúroskodik, hanem fegyelmezi magát. Formafegyelme kitűnő ritmusa zenei, bár zeneiségében sem a játékoság, a futamos dallam érvényesül, hanem a férfias zenemenet. Higgadtság mai handabandázó irodalmi jelenségek közepett kétségtelen újdonság — mindenki számára, aki a költésztől költészetet mer várni.

Baráth Ferenc

MIHELICS VID: AZ ÚJ PORTUGÁLIA. (Franklin Társulat). Szellemi életünket még mindig bizonyos balkánizmus jellemzi. Igen sok szakemberünk műveltsége teljesen egyoldalú, de nem egyoldalúan csak magyar, — ez lenne a kisebbik baj — hanem kizárólagosan egy-egy idegen nemzet műveltségéhez kapcsolódik. Ezért különösen meg kell becsülnünk az olyan magasabb műveltségű tudósainkat, akik legjobb értelemben vett európai színvonalon állanak. Közéjük tartozik Mihelics Vid is, akit mélyen átélt katolicizmusa segített erre a magas nézőpontra.

Könyve néhány laptól eltekintve, amelyen a nemzetgazdászok boszorkányos statisztikáival, titokzatos százalékaival és az államtudósok különböző alapjaival, meg intézményeivel foglalkozik, mindenkit érdekel. Sőt ezek a statisztikák és közigazgatási fejtegetések is érdekesek lesznek, ha az ember mély lélegzetet vesz és nekivág olvasásuknak.

Tudományos alaposágára jellemző, hogy megtanult portugál nyelven, majd el is utazott és a helyszínen folytatta tanulmányait. A kitűzött cél is érdekes: milyen a korporációs állam a valóságban, amelyet elméletileg a pápai enciklikák írnak körül? Az osztrák kísérletet elhibázottnak tartja Mihelics Vid, tehát csak a portugál példa marad. Meg is találja Salazar kísérletében mindazokat az elveket, amelyeket a keresztény államban szükségesnek tart. Ez azonban nem akadályozza meg a tudományos objektivitásban. Ahol hibát vagy akadályt lát, azt is megjegyzi. Szóval könyvében Portugália nem a földre szállott paradicsom, hanem valóságos ország, amelyben egy rendkívüli férfi küzd a nehézségekkel.

A könyvben fejezetről fejezetre élesebben bontakozik ki egy kivételes tehetségű államférfi alakja. Salazar az egyetlen diktátor, aki a nyugati demokráciák

előtt is rokonszenves. Jacques Bainville ezt írja Salazarról: „Ez a diktatúra hatalomra került anélkül, hogy erőszakhoz nyúlt volna, pusztán csak módszereinek becsületességével és tisztaságával és azzal, hogy mikor az egész világ a válságra panaszkodik, Portugáliában nyilvánvaló virágzást, elevenséget tudott teremteni. Egész Európában ez a legbecsületesebb, legbölcsebb, legmérsékeltőbb diktatúra, de amellett alkalmazásában is, a legszilárdabb és a legállhatatosabb is.“

Mihelics Vid is abban látja Salazar nagyságának okát, hogy „műveltsége katolikus és latin.. A francia szellemiséggel magyarázhatjuk sokban Salazarnál a mértéktartás, az észszerűség és az emberségesség érzését, míg korporatív elképzelései mögött, amelyek kitűnnek egyetemességre való törekvésükkel és magas erkölcsi eszményeikkel, a katolikus szociológiát kell látnunk.“

Salazar jelentősége valószínűleg növekedni fog, mert Mihelics Vid szerint Franco tábornok is nagy részben az ő elvei szerint alakítja majd át Spanyolországot. A nagyműveltségű szerző Salazar államépítésének ismertetése közben valóságos filozófiai rendszerét adja a katolikus szociális államnak, mikor a józan mértéktartás politikai bölcseségét a középkori filozófiára vezeti vissza, Salazar reformjainak ismertetésébe nem kezdhetünk bele, mert az egész könyvet kellene kivonatolnunk. Igen hasznos és jó könyv, értelmes, világos előadása remélhetőleg segít majd eloszlítani azt a ködöt, amelyet oly sok költséggel telepítettek újabban Magyarországra fölé.

Fabian István

VÉCSEY ZOLTÁN: A SIRÓ VÁROS. (Genius). Vécsey Zoltán regényt írt Kassa „történelmi napjairól.“ Írása feltétlenül érdekes és figyelmet ébresztő

olvasmány s előreláthatólag tekintélyes közönségsikere lesz. Az „érdekességnek“ ezt a lendületesen ívelő görbéjét Vécsey esetében két tényező határozza meg. Egyik maga a sötétlen és fojtóan drámai tárgy, a másik a szerző eleven elbeszélő készsége s az eseményekkel velerezgő, érzékeny és éber, *újságírói* idegrendszere. Mert a síró város elsősorban is *riport*. Nagyszabású és kitűnő riport egy drága magyar város történelmi rengéséről: a szerző tollában ez a katasztrófa még nem ért történelemmé és nem tisztult irodalommá. Ha divatos műszóval óhajtánánk élni, azt mondhatnánk: A síró város riport-regény, kollektív riport-regény. Hősei nem egyének, hanem maga a Város. S itt mingyárt rá kell mutatnunk a mű egy helyrehozhatatlan és eredendő műfaji hibájára. Az olvasó már néhány lap után érzi, Végh István *harmadik személyben* való szerepeltetése fölösleges és helytelen. Nem szabad lenéznünk az úgynevezett memoár-irodalmat. A naplóféleknek a műfajok versenyében megvan az a behozhatatlan előnyük, hogy üdeségük, himporuk szinte letörölhetetlenül időtálló. (S itt jusson eszünkbe Tormay Cécile Bujdosó könyve, amelyvel Vécsey munkája rokon!) Julius Caesar hadjáratai leírásánál önmagát, a hadjáratok vezetőjét a tárgyilagosság harmadik személyébe helyezi. Ezt a magatartást Julius Caesar esetében bizonyos emberi szerénység és mértéktartás parancsolta. Julius Caesar, a történelemíró azonos Julius Caesarral, a történelemcsinálóval!

Az író ne vegye szavainkat akadékoskodásnak. Az írói „szenvtelenség“ az *impassibilité* merőben más s valami bonyolult dolog. Az események lerögzítésére kétféle módszer kínálkozik. Az egyik az egyszerű, ú. n. újságírói regisztrálás, a másik a költői. Az első lehet külsőségei-

ben hívebb s körültekintőbb; a költői módszer azonban mélyebb, zengőbb, zeneibb, lelki rezdüléseket kereső. Egyik a fénykép és a film, másik a festőművész látásához hasonlítható. (Példaképp utalunk Dallos Sándor beszámolójára honvédségünk északmagyarországi bevonulásáról a Napkeletben és Cs. Szabó László Naplójára a Nyugatban, mely az őszi világválság eseményeiről emlékezik meg: mind a költő a *költői* látás izzásában fogantatott produkció. (Vécsey minden érzelmi túlfűtöttsége és szenvedélyessége mellett is *gyalogosan* marad: nem emelkedik a költő repülőgépén a korok, emberek és az események fölé.

Az a körülmény, hogy beszámolója áttöri az egyszerű memoár vagy a történelmi ismertetés kereteit s a *regény* műfajigényeivel lép elő, hamarosan megbosszulja magát. S itt éppen az ú. n. „regényelemek“ azok, amelyek elsősorban fordulnak valóban szerzőjük ellen. Végh István szerelmi életére gondolkunk. Sárika, Agatha és Olguska epizódhistóriája egyaránt nélkülözi a költői és lélektani igazság őszinte hangját. Giccses és hamis romantika ez; a szerző képességeinek merőben idegen területen tántorog. Az élet mélységeibe szeretne levilágítani, de lámpájának fénye csak bizonyos irodalmi emlékek felületén imbolyog. S ezek az irodalmi „reminiscenciák“ nem éppen a legszerencsésebb alakban élednek újjá Vécsey regényében. Nem olvadnak össze a munka anyagával: kirívó, kicsapódó üledékek maradnak.

Vécsey dicséretes tulajdonsága — ismételjük — a friss riportrelátás. Emberábrázolása bizonytalan és tökéletlen, de bizonyos komponáló képességre s távlatokat sejtő tehetségre mutat az a szerencsés megoldás, mely egyetlen város drámáján keresztül szinte érzékelhető közelségbe hozza az egész ajúlt,

vajúdó, lázas és nyavalyatörős Európa arcát. Összefoglalóan: el-sietett munkának látszik, nyel-ve egyenietlen és vizenyős s hemzsegnek benne az idegen szavak henye picócai. E hibák ki-irtása s bizonyos kegyetlen és jótékony csonkítás nagy mérték-ben emelné a munka értékét — egy új kiadásban.

Szakáts László

KARINTHY FRIGYES: ÜZENET A PALACKBAN. (Cserépfalvi.) Karinthy amatőrkiadásban sze-rette volna megjelentetni ezt a művét, korlátolt példány-számban, az értők, még szo-rosabban: a Karinthyértők számára. Tudta, hogy ez a verseskötet nem a nagykö-zönség elé való: annyira a leg-személyibb, legzártabb önmagát adja benne, hogy csak a Karint-hy-ismerők érthetik és élvezhe-tik igazán. Még ezeknek is meglepetést okoz: kiderül, hogy Karinthy költő volt, lírikus, lágy és finom; önmagával küz-ködő, befelé őrlődő, szomorú lélek, nem gunyoros, zsörtölődő szellem, aki hüvös magasságá-ból a dolgok felett álló biztos fölényével neveti ki az emberek kisszerű vállalkozásait, az em-beri agy izzadó erőlködését. *Ka-rinthy* köztünk élt, bennünk: ő is megkönnyezte kiskutyája ha-lalát, számontartotta önmagát és keserű ráébredésben vette tuda-másul, hogy nem sikerült az élete. Írásaiban talán azért hív-ta fel a „minden másképen van“ jelszó alatt az emberek figyel-mét a dolgok másik — rejtett — valóságára, hogy önmaga má-sik — rejtett-valódi — énjét is felszínre dobja, legalábbis fel-vesse a gondolatot: van egy má-sik Karinthy is.

A másik, igazi Karinthy-arcot ez a kötet mutatja; a mindig előbbrejutni vágyó lélek ideges törtétese, a hasznosulni-vágyás késői tüze lobban ki belőle. Mi szeretett volna lenni és mi lett belőle: a cél és a megvalósulás

néz egymással farkasszemet. Az emberek — még inkább az írók — ötvenéves korukban vissza szoktak tekinteni pályájukra, el-készítik számadásukat: Karint-hy is ezt tette. Szét akarta osz-tani és ki akarta mérni magát, de céljait örökösen félreértet-ték, a tömeglélek nem tudott vele szárnyalni.

Nagyon korán ünnepelni kezd-ték, de sohasem azt ünnepele-ték, aki benne az igazi Karinthy volt. Az Így írtok ti humoreszk-jei, a tréfák pezsgő áradata és az elmésségek színes tüze: lep-pel, szórakozás, búvóhely volt az igazi Karinthy számára. Man-na, amiből megélt, vértézet, amivel védekezett, ruha, ami jel-leget és körvonalat biztosított neki. Az igazi Karinthy szemér-mes lírikus volt, félreértett ál-modozó, idealista-rajongó Don Quijote, akit a közvélemény Sancho Panzává alacsonyított.

Mert Karinthy mindent meg-únt, mindent letorkolt és sutba vetett, amit kipróbált: nyencek finnyás ösztöne kerestette vele a soha-meg-nem-énekeltet, amit megvalósított, abban már nem látta a titok izgató ingerét, meg-únta. Ezért nincsenek egy szin-ten mozgó művei, nem „fejlő-dött“ a szó megszokott értelmé-ben, csak terebélyesedett és sokszínűsödött, sokszor a kiví-vott értékei megtagadásával.

A beidegzett és állandósult forma nem jelentett számára zárt és módosíthatatlan paran-csot: ezért látszik sokszor erőlt-etettnek, majdnem dilettánsnak; versei formátlan formájukban azért olyan megdöbbentők.

Pedig — a jelek azt mutatják — hiába harcolt s ha élne, ma is hiába harcolna önmaga meg-ismertetéséért; valami kedve-zőbb pózöltözetért, vagy a ke-nyérproblémában felvetődött ál-Karinthy megjátszásáért, ma is lemondana maradandóbb értéke-iről. Mennyi aktivitással, lendü-lettel, súlyos tehetségének mi-lyen biztató és sarkaló erejével

akart kitarulni! És csak „packban“ üzenheti meg az embe-
riségnek: ki volt, hol járt:

„Itt vagyok, az Elhagyatottság

Harmincadik

Szélességi, a Szégyen

Századik Hosszúsági

S a fogatösszeszorító Dac

Végső Magassági Fokán, valahol
messze vidéken

És kíváncsi vagyok, lehet-e még
jutni előbbre.“ *Baráth Ferenc.*

KÜLFÖLDI IRÓK

CATULLUS VERSEI DEVE-
CSERI GÁBOR FORDÍTÁSA-
BAN (Officina kiadása.) A költő
Deveseri Gábor öntudatos fe-
gyelemmel parancsolja bele ma-
gát az új-klasszikus formafegy-
lembe. A műfordító igazolja a köl-
tőt. Amit verseiben óhajt meg-
valósítani: a dionysosi életvágy
zárt keretekbe szoruló toporzé-
kolását, műfordításaiban szabá-
don élheti ki. Nem hangulati fel-
lobbanás, hanem Catullus köl-
tészetének mély átélése, csapon-
gó-szeszélyes líraiságának töké-
letes értése-érzése állandósítot-
ta benne a vágyat, hogy magya-
rul szólaltassa meg a „rómaiak
Petőfijét.“

A vállalkozás sikere a fordító
művészi öntudatának jogosságát
 hirdeti: Catullus fölcsapó fiata-
 losságát igazán csak nyíltszemű
 fiatal költő tudja tolmácsolni, le-
 hűthetetlen hevességét, kama-
 szos szabadosságát, huncutkodó
 érzékiségét, pajzán fesztelensé-
 gét csak azonos hőfokú költő tud-
 ja hiánytalanul visszaadni.

Biztos és csalhatatlan nyelvi
 ösztönével könnyen találta el a
 latin szavak és kifejezések han-
 gulatát, és minthogy a magyar
 nyelv egész anyagán uralkodik,
 könnyen tudta kiválogatni a la-
 tin szöveg gondolati és hangu-
 lati megfelelőit. Az eredeti egy-
 két duhajabb és kicsapongóbb
 kifejezésének visszaadására —
 szükség esetén — az argot-szó-
 lásoktól az újabbkeletű kifejezé-
 sek alkalmazásától sem riadt

vissza: a catullusi életstílus
 fesztelenebb formáival könnyen
 összeegyeztethető az a néhány
 markánsabb kifejezés, melyet a
 fordításokban találunk.

Ezzel kapcsolatban egyik elő-
 kelő szakfolyóiratunkban a klasz-
 szika-filológia magvar doyenje
 leplezetlen elfogultsággal foglal-
 kozik a fordításokkal: egyfelől
 nagyobbfokú szövegátviteltet ki-
 ván meg a fordítótól, másfelől
 meg akarja vele hamisítani az
 igazi Catullust: eufémisztikus
 kifejezéseket ajánl ott, ahol *De-
 veseri* a nyersebb kifejezéseket
 kipontozással helyettesítette. Kér-
 dés: melyik eljárás hívebb: egy-
 általán nem fordítani, vagy meg-
 hamisítani a szöveget

A kötet kétnyelvű kiadás. Ha
 Deveseri csak pontos kritikai
 kiadást ad, felhasználva az 1901
 utáni külföldi kiadásokat (1901.
 utolsó Catullus-kiadás hazánk-
 ban), már ezzel is nagy tudomá-
 nyos szolgálatot tesz. De ezenfel-
 lül „új teljes magyar Catullust“
 is adott, éspedig olyan művészet-
 tel, amely legjobb műfordítóink
 mellé emeli. *Baráth Ferenc*

DUFF COOPER: A NYUGATI
 HADSZINTÉR. (Singer és Wolf-
 ner), A könyv eredeti angol cí-
 me: Haig, jobban megfelel tar-
 talmának. Egy skót úrról szól,
 aki külső megjelenésében a brit
 állampolgárok legtöbbszöré-
 hoz hasonlít és óvatosan ügyel arra,
 hogy semmi feltűnő ne legyen
 rajta. Környezetének minden tag-
 járól határozott véleménye van,
 de szükségtelennek tartja ki is
 mondani. Kényesen ügyel a tiszt-
 tességére és a jó modorra, még
 a háborús sikereknél is fontos-
 sabbnak tartja, hogy állandóan
 gentlemanhez illően viselkedjék.
 Mint az angol hadak parancsno-
 ka, többször ellentétbe kerül a
 franciákkal, vagy azért, mert be-
 le akarnak avatkozni az angol
 csapatok vezetésébe, vagy pedig
 azért, mert olyan célokat tűznek
 ki egy-egy támadás elé, amelye-

ket Haig túlzottnak tart. Egyik legmakacsabb képviselője volt annak az álláspontnak, hogy a világháború hosszú ideig tart, a németek ellenállását csak lassan, állandó támadásokkal lehet feloldni.

Ma minden nemzet a saját egyéniségét igyekszik mennél teljesebben kifejezni. Duff Cooper, a mai angol közélet egyik legtevékenyebb tagja, az a már annyiszor eltemetett gentleman-ideált emeli ki, amelynek egyik legjobb képviselője Douglas Haig. Bizonyos, hogy az angol világbirodalomnak nemcsak anyagi alapjai vannak. Csak úgy volt lehetséges felépíteni és fenntartani, hogy Hongkongtól kezdve Kanadáig mindenüvé tudtak megfelelő embereket állítani, akiknek szellemi képességei különbözők voltak, de egyben megegyeztek: tisztességben, kényes becsületérzésben.

Nem véletlen, hogy az angol könyvpiacra éppen most jelent meg ez a könyv, amely a gentleman-ideáról zeng himnuszot a maga angolos módján: szerényen, megfontoltan, kissé nehézkösen. A világszerte folyó fegyverkezésnek megvan a szellemi oldala is. Duff Cooper könyve a szellemi felkészülésnek tesz hatalmas szolgálatot. — A fordítás néha felületes és magyartalan.

Fábián István

MICHAEL FOSTER: AMERIKA ALMA. (Singer és Wolfner.) Mindaz, ami négy világrész emberiségének életéből szépségben, hitben, csorbítatlan jogegyenlőségben, szabadságban, az élet tisztább és súlyosabb értékeiben hiányzott, itt akart megvalósulni, Kanada jégmezőitől a kemenceforró svár préríkiig. Az ócska, viharvert gőzösök utasai, akik itt partraszálltak, kis kalandorok és nagy álmódók, a fedélköz éhesei s luxuskabinok telhetetlenjei, soknyelvű, csodaváró tömeg, Foster szerint azzal az eltökélt szándékkal tették ezt,

hogy megteremtsék a tökéletes hazát, minden eddiginél tökéletesebbet. A szándék mélyén alighanem kevesebb volt az idealizmus és több a vizasztaló szugesztíó: tökéletes hazát teremteni, hogy minél gyorsabban elfeledhessék azt a másikat, amelyekből jöttek. Álom volt, egy mindent feledni akaró tömeg örült álma. Az eredmény egészen más lett, végzetesen és jóvátehetetlenül más. Miért? Kik hibázták el és mikor? Foster megkísérli, hogy választ adjon e súlyos kérdésekre. Regényében a Thrall-család három nemzedékének sorsán át keresi e meghiúsult álom magyarázatát, egyéni tragédiákból igyekszik kitapintani egy nép tragédiáját, amely — ha elfogadjuk Foster feltevését a kezdeti szándékok tisztaságáról — valóban megrendítő lehetne. De erős a gyanunk, hogy ebben a Thrall-családban három nemzedéken át mindvégig erősebb volt a kalandvágy, mint az idealizmus. A kalandorok idealizmusa mindig kissé gyanús s nem éppen bizalomkeltő. De semmiesetre sem tekinthetjük komoly országépítő elemnek, vagy akár csak az amerikai civilizáció pionírjának a család 48-ban kivándorolt őseit, egy hőhérok keze elől menekülő hajdani írkalózkapitányt, aki a polgárosodás elviselhetetlennek érzett rövid évei után minden különösebb zökkenő nélkül hull vissza régi kalandoréletébe, sorsára hagyván gyermekét, várandós feleségét, virágzó vállalatát s azt az egész, álszenteskedő, nyárs-polgári társadalmat, mely — s ezt készséggel elismerjük — nemcsak Francis Thrall ex-kalózkapitányt, de minket is menekülésre készítetne. A regény további során megismerkedünk Francis Thrall fiával, Johnnal, egy prérivároskában tyúkperekkel veszködő ügyvéddel, akinek jellemzésére hadd idézzük a szerzőt: „Ő is, mint minden idealista, száználmas emberi gyön-

geségek, ostobaságok és kicsinyes megalkuvások keveréke volt.“ És néhány sorral lejjebb: „És mégis az amerikai kultúra és a hagyományok megtestesülése volt.“ Ez már nem is gyanús: ez már meghökkentő. És sértő is, sértő arra az amerikai kultúrára, amelyről egy Dreiser, Lewis, vagy O'Neill művei alapján — hogy egy Whitman vagy Poet ne is említsünk — sokkalta jobb véleményünk van. S hiszszük, hogy joggal. A regény harmadik részének hőse, az unoka, Shelby Thrall, jelentéktelen újságíró, akiben nagyapja kalandorvére furcsán keveredik a mai amerikai fiatalság álmodozásra hajlamos mentalitásával s végül is odahagyja biztos állását, hogy családjával együtt elköltözzön egy romantikusnak ígérkező kis tengerparti fészekbe s ott a „Szigetlakó“ című nélkülözhetetlen sajtóorgánumot szerkessze. Költözködés közben akad rá apja s nagyapja padlason porosodó naplófeljegyzéseire s e feljegyzések teszik a regény zömét, míg a közbeiktatott részek Shelby reflexiói, ámuldozó, híg bölcselkedései, ezeket „Amerika álma“ címmel közjátékoknak nevezi a szerző. Ilyesmik találhatók bennük: „Nem fontos, hogy milyen célokhoz érünk, az álom tovább él... Az a lehetetlen álom, amely furcsa bolondság — és egy világ megváltása.“ Szegény világ... Miért, hogy mindig a tehetségtelenek akarják erőnek erejével megváltani?

Déchy Liane

JEAN GUIREC: L'ENCHANTEMENT DE LA NUIT. (Albin Michel). Jean Guirec negyven éves és egyike a francia irodalom mai nemzedékében a legkomolyabb tehetségeknek. Új regényének (nagyobb föltűnést csak az ezt megelőző *La maison au bord du monde* keltett) egy fiatal hivatalnoklány a hőse, Marie-Paule, aki egy korlátolt és ragyogóan ábrázolt polgárcsalád-

ban él, de voltaképen nem tartozik közéjük, mint lázongó öccse mondja: nem ebből a világból való. Marie-Paule a tisztaság, választottság áldozata, egy erény súlya alatt szenved és törlik össze. Érzí, hogy más, tudja, hogy másnak tartják: szabadulni akar ettől a másfajtaságtól, olyan akar lenni, mint a többiek; ha kell, elbukik: mondja gyóntatójának. A pap amerikai lelkipásztori útra indul, s mire megjön, Marie-Paule valóban elbukott: egy különös estén hivatali főnöke szeretője lesz. A főnök felesége nagy beteg, s egyetlen vágya, hogy gyermeke legyen, meddsége ugyanolyan győtrelem számára, mint Marie-Paule számára a tisztaság. Férje nem tud szabadulni a lány emlékétől, s mikor az asszony szívrohamot kap, magárahagyja, későn hív orvost: Simone meghal, bizonyára az ő hibájából. Fölkeresi Marie-Paulet, aki családjából kiüzve, Páris egy rejtett zugában húzódik meg, hogy világra hozza Martigny-Desroches gyermekét, — a gyermeket, akire Simone annyira vágyott. A lány elutasítja a férfit, Simone-ról kérdezősködik, úgy érzi, a magzat, akit szíve alatt hord, nem az övé, hanem a halott asszonyé.

Merész és bonyolult téma, s az író mindenben méltó hozzá: egyformán otthonos a legvaskosabb valóságban és a legelvontabb látomások közt. Simone és Marie-Paul rejtelmes kapcsolata: a halott árnyéka az élő fölött, s a másik oldalon a Fontanières-család önző polgári rövidlátása, — pont és ellenpont, bravúrosan kidolgozva. Az író mértékkel torzít, gyűlölet nélkül, ridegen ábrázolja a valóságot, de ebben a rideg ábrázolásban csodálatosan megmutatkozik az élet nyomorultsága, a szenvedés végzettségűsége. S vannak részletei, amikor valósággal elragad; mint mikor Martigny-Desroches rá akarja venni feleségét, hogy el-

utazzék, s az asszony kinyitja vele az ablakot, fölhallatszik a Champ-de-Mars gyereklármája, s a meddő nő egyszerre lázba jön: ezeket nem hagyhatja itt! Jean Guirec ezekben a finom részletekben a legnagyobbak módján érzékelteti azokat az irreális kapcsolatokat, amelyek élőt élővel, sőt, élőt halottal összekötnek, megdöbbenően villantja meg az életben az elhaltalmasodó álmot.

Mauriac érzik Jean Guirec művében, mely ép oly sötét, mint mestere regényei, de nem utánoz, valamit hozzáad Mauri-achoz: az álmot, a lélek rejtelmes sugárzását, az álomba játszó élet csodáját. Marie-Paule,

Marc, Simone alakja megtelik ezzel az álomhangulattal; a halál itt szinte nem is határ: Simone akkor kezd igazán élni a regényben, amikor meghalt, amikor már csak Marie-Paule lelkében él. S Marie-Paule is hogy él öccsében, Marcban, milyen félreismerhetetlenül ismerős már, mikor még meg sem jelent! A tisztaság szenvedése, a különbnek született lélek felelősségérzése oly megdöbbenő drámává teszi sorsát, oly meglepően mélyé a regényt, hogy megértjük a várakozást, amellyel a francia kritika Jean Guirecre néz: Mauriac legméltóbb utóda.

R. Gy.

KÖRKÉP

Spirituális művészet. A Nemzeti Szalon termeiben tizenötödik, jubilárius kiállítását rendezte meg a Spirituális Művészek Szövetsége. A zsúfolt és rosszul rendezett termék anyaga meglehetősen vegyes. Egészen elvész a nagy „spirituális ós“, Gulácsy Lajos egy remek képe, és — Ajlekin Lajos, Alberth Ferenc finom művei mellett — nem érvényesül a tömegben az a két művész, akiben talán legtisztábban jelentkezik a spirituális világérzés: *Remsey György* és a fiatal *Domján József*. Remsey képein a tárgyakból eredő fények különös, egész kompozíciókat átszövő ihletett játéka érzékelteti ezt a szinte franciskánus áhítatot, az átspiritualizált világ titokzatos életét. *Domján József* a kiállítás meglepetése: ez a fiatal festő merész és meglepő forradalmával művészete végső határait ostromolja. Festményei, ezek a színtantáziák és színjelképek, a zene birodalmába kalandoznak s az anyag „lelkének“ áradó lendületével a lélek titkait igyekeznek megragadni. Szakít a megszokott ábrázolással, nem tárgyakat fest, hanem látomásokat, nem tájakat, hanem a lélek vidékeit varázsolja színek örvényeiben a vászonra. Gazdag, zenei fogantatású munkái nagy tehetség művei: a modern „metafizicizmus“ legforradalmibb és legelvontabb festői jelentkezései.

A népmítosz ellen. A Nyugatban Schöpflin Aladár szót emel a modern „népmítosz“ irodalmi jelentkezései és uralma ellen. „Akár politizál a költő, akár nem, mértéke nem a politika, hanem a költészet. A költészetet nem lehet más mértékkel mérni, mint önmagával.“ És: „Nem hiszem, hogy áthidalhatatlan szakadék van „irodalmi“ és „népi“ költők vagy írók között... Áthidalhatatlan szakadék csak rossz írók és jó írók között van. Ezt a szakadékot azonban nem kell, nem szabad és nem is lehet áthidalni.“

Es más mítoszok ellen. Nem a szándék teszi az író, hanem a mű. Hányan vannak, akik különféle ürügyek alatt nyüzsgőnek az irodalomban, és az ürügy nevében elítélik azokat, akik műveket alkotnak. Hányféle író van már és milyen kevés az igazi író! Pedig az igazi írónak nincs szüksége ürügyre. Akár ilyen, akár olyan: álljon helyt érte a műve. Ha „eszméssel“ igyekezik megtámasztani silány művét: kontár akarok, aki képtelen belenyugodni kontárságába. S akik „beugranak“ az ürügy hazug igazolásainak: eszméket árulnak el és önnön szegénységi bizonyítványukkal dicsekszenek.

Honmentő írók. Sokan vannak, akik meg akarják menteni a hazát és rettenthetetlenül irogatják a közélet visszasságait. De elfelejtik, — ó idézetek lelkes hirdetői! — hogy „nyelvében él a nemzet“, s oly hevesen ostoroznak, hogy közben elfelejtenek magyarul. A magyar azonban „azonbannal“ nem kezd mondatot, — egy példa a sok közül, — s a közélet szorgos puristái helyesebben tennék, ha először magukkal szemben lennének oly könyörtelenül puristák, mint amilyen éberem a napilapok apróbetűs híreinek „visszaéléseit“ figyelik.

A lektori asztal. A „pompás leíró részletekben bővelkedő“ művek csak a lektori asztalig jutnak el, — panasolja valaki. Helyes: a lektori asztalon túl csak teljes egészükben jó művek jussanak.

Es a fősúly. Van olyan szerző is, aki „az úgynvezett belső történésekre fekteti a fősúlyt.“ Es hová fekteti a melléksúlyokat? Az idézett mondat írója, úgy látszik, fontosnak tartja a súlyelosztásokat. Mi inkább a hibátlan magyarságot tarjuk fontosnak.

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK
KORSZERŰ ÉRTELMEZÉSÉT MUNKÁLJA

AZ ORSZÁG ÚTJA

HAVI ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI FOLYOIRAT.
SZERKESZTIK: BARANKOVICS ISTVÁN ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF.

ELŐFIZETÉSI ÁRA
EGY ÉVRE 5.— PENGÓ
FÉL ÉVRE 2:50 PENGÓ
EGYES SZÁM ÁRA 50 F.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, IV. KER. VÁCI-UTCA 46. II. EM. 3
TELEFON: 18—22—40. — MUTATVÁNSZÁMOT KÉSZSÉGGEL KÜLD A KIADÓHIVATAL

P. MATEO CRAWLEY-BOEVEY
ELŐADÁSAINAK GYŰJTEMÉNYE

JÉZUS, A SZERETET KIRÁLYA

SZALÉZI MŰVEK, RÁKOSPALOTA

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possanyi László.

HORVÁTH BÉLA

SZABADITO
ANGYAL

VIGILIA KIADÁS